

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1224>

Geliş Tarihi: 23.02.2018

Kabul Tarihi: 27.03.2018

HAMİD SANCAĞINDA TIMAR TEVCİHATI VE SİPAHİLER (1521-1535)

Serkan SARI*

Öz

Osmanlı Devletinde askeri sistem ve toprak işleyişi bakımından tımar sistemi önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmamızda, Hamid Sancağında 1521-1535 tarihleri arasında verilen tımarlar, 107 numaralı İcmal Tımar Defteri esas alınarak incelenmiştir. Defterde yer alan bilgiler ışığında tımar verilen sipahilerin ve diğer görevlilerin nitelikleri, tımar tevcihindeki hareketlilik ve bu hareketliliğin siyasi ve sosyal sebep ve sonuçları analiz edilmiştir. Sipahilerin daha önce nerede ve ne kadarlık tımar geliri tasarruf ettikleri, yeni verilen tımarlar ve gelirleri, tımar verilme nedenleri ve tarihleri, verilen terakkiler gibi hususlarda bir takım tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Tımar sisteminin işleyişi etkileyen dönemin siyasi ve sosyal olaylarının tımar tevcihine yansımaları örnekler üzerinden incelenmiştir. Çalışmada tımar sisteminin işleyişinin yanında, tımar tasarruf eden görevliler ve sipahiler hakkında bir değerlendirmeye gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Sipahi, Tımar, Zeamet, Hamid Sancağı, Osmanlı Devleti.*

Timar Pointing and Timar Holders in Hamid Sanjak (1521-1535)

Abstract

Timar system (manorial system) has a unique place in terms of military system and soil cultivation in the Ottoman State. In this paper, agricultural terrain given between 1522-1535 in Hamid Province is analysed based on icmal Tımar System Books (Brief Memorial System Books) No: 107. Qualifications of timar holders and other officers, dynamism of timar directing and politic and social results of that dynamism are analysed with the information of that book. Some designation and evaluation are made

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi.

about where the timar holders have terrain, how much they have timar income, reason of timar painting on them and etc. In this paper, besides the process of timar system, effects of socio-politic events of that period on timar painting are analysed through the examples.

Keywords: *Timar Holders, Timar, Zeamet, Hamid Sanjak, Ottoman Empire.*

GİRİŞ

Tımarlı sipahi kendilerine dirlik olarak verilen araziye imar etmek, içindeki ahaliye bakmak ve savaş zamanlarında orduya katılmak üzere ihdas olunan atlı askere denilirdi. Tımarlı sipahiler dirlik adı ile öşür ve vergilerini topladıkları araziye karşılık barış zamanlarında da nezaretleri altında bulundurdukları bölgeyi idari, iktisadi ve mali bakımdan iyi idare etmek ile vazifeliydiler.¹

Tımarlı sipahiler, tasarruf hakkını elde ettikleri arazinin şeri' vergilerini kendileri toplarlardı. Tımar sahibinin dirliğindeki vergileri toplama yetkisi tımar beratının kendisine verildiği tarihte başlamaktaydı, bu tarihe tahvil tarihi denilirdi. Sipahilerin tahsil ettiği vergiler açısından tımar, adi ve serbest tımar olarak iki ana bölüme ayrılırdı. Adi tımarlarda sipahilerin hakkı, reayanın rusum-ı şeriyyesidir. Bunun içinde harac-ı muazzafı karşılayan resm-i çift, bennak ve mücerred gibi şahıs üzerinden alınan nakdi vergiler olduğu gibi, harac-ı mukasemeyi karşılayan ağnam, a'şar gibi ürün olarak alınan vergiler de bulunmaktadır. Nakdi vergiler, mart mahsulü sayılır; ürün olarak alınan vergiler ise ağustos mahsulünü oluştururdu. Serbest tımarlarda tekalif-i şeriyenin yanında rusum-ı örfiye diye bilinen bad-ı heva vergileri de sipahinin hakkıdır. Adi tımarlarda rusum-ı örfiye adı verilen vergileri subaşılar, voyvodalar, sancak beyleri veya kethüdalar tarafından tahsil olunmaktayken, serbest tımarlarda ise rusum-ı örfiye de sipahiler tahsil etmektedirler.²

Tımar sahipleri senelik gelirden kılıç adı verilen muayyen bir kısmın ayrılmasından sonra geriye kalan gelirin her 3000 akçesi için bir cebeli getirmeye mecburdular. Kılıç bedel sipahinin kendi aylığına karşılıktı ve illere göre ve tımarların tezkereli ve tezkeresiz olmasına göre değişirdi. Kanuni devrine gelinceye kadar ölmüş olan tımar sahiplerinin oğluna beylerbeyi tarafından tımar verilebiliyordu fakat 1530 tarihinde bu usul değiştirildi ve beylerbeyinin ancak düşük bedelli tımarları verebileceği diğerlerinin ise

¹ V. Minorsky, "Sipahi", İslam Ansiklopedisi, MEB yayımları, C. 10, İstanbul 1980, s. 689.

² Ahmed Akgündüz, "Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri", C. 1, İstanbul 1990, s. 203.

beylerbeyinin tezkiresi üzerine İstanbul'dan fermanla verilebileceği esası kabul edildi.³

Osmanlı kanun koyucuları sipahilerin sayısında istikrar sağlamak amacıyla tımarların bölgesel ve mali birliğini korumak amacıyla her bir tımar birimini icmal defterlerde ayrı bir madde halinde kaydetmiş ve bu birimler değiştirilmemeye çalışmıştır.⁴

Çalışmamızda 107 numaralı icmal defter esas alınmıştır. Bahsettiğimiz defter Hamid, Teke ve Alaiye kazalarına ait değişik tarihlerde tutulan kayıtları ihtiva etmektedir. Defter içerisinde 1521 ile 1535 tarihleri arasında yapılan uygulamalara rastlanmaktadır. 258 sayfa olan defter 91 ile 234 sayfalar arası Hamid sancağına ait bilgileri ihtiva etmektedir. Geriye kalan kısımlar ise Teke ve Alaiye Sancaklarına ait bilgileri ihtiva etmektedir.⁵ Defter, örneğine daha önceki dönemlerde de rastlanan tımar icmal defteridir. Bu tür defterler tek olabildiği gibi birkaç yakın sancağı içine alanları da olabilmektedir. Her ne şekilde olursa olsun bunların ortak özelliği tımar sahiplerinin kimliklerinin ve niteliklerinin önem kazanmasıdır. Tımar sahiplerinin ismi, müştereki ve hisseleri bu tür defterlerin muhteviyatını oluşturur.⁶ Bahsedilen 107 numaralı defterde Hamid Sancağında bulunan 402 tımar 5 zeamet ve sancağın mirlivası Sinan Bey ile müsellemler mirlivası Hüseyin Bey'in tasarruf ettiği iki has bulunmaktadır.

İncelediğimiz defter tımar tevcihatına ait geniş bilgiler ihtiva etmesi açısından dikkat çekmektedir. Çalışmamızda tımar tevcih edilenlerle ilgili defterde verilen geniş bilgilerden hareketle, tımar tahsis edilenler hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. Defterde tımarın yeri, eskiden bu tımarı işleyen görevlinin adı, tımarın yapısı ve gelirleri, yeni yapılan tımar tevcihleri, tımar değişiklikleri gibi hususlarda önemli bilgiler bulunmaktadır. Bahsedilen bilgilerden hareketle sistem olarak tımarın işleyişinden ziyade, tımar verilenler hakkında bir değerlendirmeye gidilecektir. Tımar tevcih edilenlerin ifa ettikleri görevler, daha önce hangi sancakta ne kadarlık bir tımar işledikleri, tımar

³ Halil Cin, "Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978, s. 104-105, Necdet Sevinç, Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni, İstanbul 1985, s. 54.

⁴ Halil İnalçık, "Tımar", İslam Ansiklopedisi, Türk Diyanet Vakfı Yay., C. 41, İstanbul 2012, s. 170.

⁵ Behset Karaca, XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı, Isparta 2002, s. 17.

⁶ Feridun M. Emecen, Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum, Timaş Yay., İstanbul 2011, s. 318.

değişikliklerinin sebepleri, babadan veya kardeşten kalan tımarlar gibi hususlarla ilgili defterde verilen bilgiler ışığında değerlendirilmiştir.

Defterde bahsi geçen dönem Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçtiği ilk yıllardır. Bu dönemde yaşanan Macar Seferi, Alman Seferi ve Kalenderi isyanı gibi siyasi olayların yansımaları defterde görmek mümkündür. Engürüs Seferinde yararlılık gösteren Şahin'e 2500 akçalık tımar tasarruf etmesi için hükm-i şerif verildiği ve bu hükmün ibrazı ile 29 Eylül 1527 tarihinde bahsedilen tutarda bir tımar verilmiştir.⁷ Bahsedilen Alman Seferi ile ilgili 30 Nisan 1530 tarihinde Hıdır bin Kara Yahya'ya verilen 3505 akçalık tımar önemli bir örnektir. Defterdeki kayıtlardan bahsedilen tımarın Hıdır'ın babası Kara Yahya tarafından tasarruf edildiği ancak babasının Alman Seferinde fevt olmasıyla boşaldığı ve oğluna verildiği anlaşılmaktadır.⁸ Bu seferle ilgili bir başka kayıta, 12 Nisan 1530 tarihinde tımar tevcih edilen Ahmed bin Bayezid'in babasının da bahsedilen Alman seferine katıldığı ancak sefer dönüşünde kaybolduğu "*hayatı ve mematı ma'lunm değildir*" kaydıyla belirtilmiştir.⁹ Tarihler göz önüne alındığında belgelerde bahsi geçen Alman Seferi, Birinci Viyana Kuşatmasıdır. Yirmi bir gün süren kuşatmadan sonra muvaffak olunamayarak 14 Ekim 1529'da yapılan esir değişiminden sonra dönüş başlamıştır.¹⁰

Dönemin önemli olaylarından birisi olan Kalenderi isyanı ile ilgili olarak defterde bir belgede Mehmed bin Yusuf'a Kalenderi olayında yoldaşlık ettiği için 1000 akça terakki verilerek, Kasım Bey tahvilinden mahlûl olan tımar hissesi 13 Kasım 1530 tarihinde verilmiştir.¹¹ Bölgede yaşanan daha önceki badirelerle birlikte bu isyan ve dışarıdaki harplerin etkileri tımar tevcihatını da etkilemiştir.

⁷ TD 107, s. 118.

⁸ TD 107, s. 138.

⁹ TD 107, s. 117.

¹⁰ Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi, Haz. Sıtkı Baykal, C. I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, s. 142, İ. Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, C. II, TTK Yay., Ankara 1973, S. 330, Donald Edgar Pitcher, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Çev. Bahar Tırnakçı, Y.K.Y, İstanbul 2001, s. 163.

¹¹ TTD 107, 136. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler XIV-XVII. Yüzyıllar, Timaş Yay., İstanbul 2016.

1. SANCAKTA TİMAR VERİLEN GÖREVLİLER VE NİTELİKLERİ

Yaptığımız çalışmada sipahilerin yanında, ifa ettikleri vazifeler nedeniyle tımar verilen eski ve yeni görevlilere de rastlanılmaktadır. Tımar yalnızca askerlere değil, bir tür maaş ya da emeklilik maaşı olarak saray ve hükümet görevlilerine de verilebilmekteydi.¹² Tımar verilen sipahilerin yanında değişik lakap ve unvanlarla anılan tımar görevlilerini tamamen birbirinden farklı zümreler olarak görmenin yanında, bazılarının askeri memuriyetinin yanında unvan ve lakaplarının zikredilmiş olabileceği ihtimali de dikkate alınmalıdır.¹³

Defterde, “*silahdaran zümresinden*” olduğu belirtilen Mehmed’e, ibraz ettiği hükm-i şerif üzerine 8 Ocak 1526 da 8000 akçalık tımar tevcih edilmiştir.¹⁴ Osmanlılarda Yıldırım Bayezid döneminde ortaya çıkan silahdarlık bir saray kurumu olmanın yanında devlet ricalinin emrindeki kapıkulu bölüklerinden birinin de adıdır.¹⁵ Silahdaran zümresinden olduğu kaydedilen Kurd’un yevmi 18 akçalık ulufe aldığı kaydedilmiş ve 12000 akçalık tımar alması için dergâh-ı aliden hüküm-i hümayun verilmiştir. Bu hüküm doğrultusunda 13 Kasım 1527 tarihinde Uluborlu Nahiyesinde bahsedilen miktarda tımar tevcih edilmiştir.¹⁶

Yine benzer şekilde tımar tahsis edilen bir başka görevli de sekbanlardır. Sekbanlar daha önceden saraya ait av köpeklerine bakıp eğitmesi için oluşturulan, daha sonradan askeri amaçlarla kullanılan bir birlik haline gelmiştir.¹⁷ Ağlasun Nahiyesinde tımar verilen Uğurlu Hamza’nın “*dergâh-ı mualla sekbanlarından*” olduğu ve Anadolu Eyaletinde 10000 akçalık tımar alması için hükm-i şerif verildiği anlaşılmaktadır. Bahsedilen hükmün ibrazı ile 11 Nisan 1527 tarihinde Uğurlu Hamza’ya, Ağlasun Nahiyesinden 10000 akçalık tımar verildiği görülmektedir.¹⁸

¹² Emine Erdoğan, “Tımar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi”, OTAM, S. 19,2006, s. 180.

¹³ Doğan Yörük, “Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzeninin Tesisi (1483)”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 25, S. 40, 2006, s. 189.

¹⁴ TD 107, s. 137.

¹⁵ Şerafettin Turan, “Silahdar”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 37, İstanbul 2012, s. 191, M. Ali Ünal, Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Isparta 1997, s. 22.

¹⁶ TD 107, s. 163.

¹⁷ Abdulkadir Özcan, “Sekban”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 36, İstanbul 2012, s. 326.

¹⁸ TD 107, s. 144.

Sancakta tımar verilen görevlilerden bir başka grup da çavuşlardır. Kanunnamede çavuş ve kâtip tımarlarının beyler zincirinden serbest olduğu vurgulanmıştır.¹⁹ Çalışmamızda dergâh-ı alinin eski çavuşlarına tımar tevcih edildiği görülmüştür. İrle ve Afşar Nahiyelerinde tımar tevcih edilen Latif Ağa'nın, eski dergâh-ı ali "*ser çavuşlarından*" olduğu defterde belirtilmiştir. Kayıtlar incelendiğinde Latif Ağa'ya iki ayrı tımar verildiği görülmektedir. Bahsedilen tımarlardan birisi Avşar Nahiyesinde 23951 akçalık bir tımar,²⁰ diğeri ise Yalvaç Nahiyesinde Kuyucak Köyü gelirlerinden oluşan 3003 akçalık tımarıdır.²¹ Her iki tımarın gelirine bakıldığında Latif Ağanın toplam 26954 akçalık tımar gelirine malik olduğu anlaşılmaktadır. Kanunnamede çavuşların yanı sıra oğullarına da 10000 akçalık tımar verilmesi emrolunmuştur.²² Defterden anlaşıldığı üzere Latif Çavuş'un oğullarına da tımar tevcih edilmiştir. Kayıtlar incelendiğinde Latif Ağanın, altı oğlunun da değişik miktarlarda tımar tasarruf ettiği görülmektedir. Bahsedilen oğulları içerisinde Çavuş Pir Ali'nin de, babası gibi dergâh-ı ali çavuşlarından olduğu anlaşılmaktadır. Çavuş Pir Ali'ye Yalvaç Nahiyesinde 16726 akçalık tımar tevcih edilmiştir.²³ Defterden, Latif Ağa'nın Pir Ali'den başka Hüseyin, Abdi, Derviş Mahmud ve Mehmed adında ki oğullarına, 14 Şubat 1524 senesinde Karaağaç ve Yalvaç Nahiyelerinden 13962 akçalık bir tımar tevcih edildiği anlaşılmaktadır. Latif Ağa'nın oğullarından Hüseyin 4462 akçalık hisse almışken, Abdi 4000, Derviş Mahmud 4500 ve diğer oğlu da 1000 akçalık hisse almıştır.²⁴

Latif Çavuş ve oğullarından başka tımar verilen dergâh-ı ali çavuşlarından bir diğeri de Mustafa Çavuştur. Defterde, Mustafa Çavuşun dergâh-ı ali çavuşlarından olduğu kaydedilmiş ve Gölhisar Nahiyesinde 16000 akçalık tımar tahsis edilmiştir.²⁵ Buraya kadar bahsedilen çavuşlar dergâh-ı ali çavuşlarındandır. Defterde çavuş unvanıyla kaydedilen tımar sahiplerine de rastlamak mümkündür. Eğirdir Nahiyesinde Çavuş Efendiye 8497 akçalık tımar dergâh-ı aliden tevcih edilmiştir.²⁶

¹⁹ Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, C. 1, s. 329.

²⁰ TD 107, s. 115.

²¹ TD 107, 125.

²² Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, C. 1, s. 325.

²³ TD 107, s. 122.

²⁴ TD 107, s. 130, "*Dergah-ı Mualla çavuşlarından dahi oğullarına üçüne bile virilür, ekser hadleri birine altı, birine beş ve birine dört bin virilür.*", İlhan Şahin, "Tımar Sistemi Hakkında Bir Risale", Tarih Dergisi, S. 32, 1979, s. 935.

²⁵ TD 107, s. 226.

²⁶ TD 107, s. 99.

İncelenen defterde tımar verilen görevlilerden birisi de eyalet defterdarıdır. Eyaletlerdeki defterdarlıklar merkezdekilerin küçük bir temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır.²⁷ Osmanlıda eyalet sayısının artmasıyla merkeze karşı sorumlu olan eyalet defterdarlıkları oluşturulmaya başlanılmıştır.²⁸ Anadolu Eyaleti Defterdarı Ali Beye İrle Nahiyesinde Bektaş, Bekir ve Beyler Köylerinin gelirlerinden oluşan 4548 akçalık tımar tevcih edildiği görülmektedir.²⁹

Osmanlı bürokrasisinde önemli bir yer tutan kâtiplere de tımar tevcih edildiği görülmektedir. 8 Mayıs 1530 tarihinde Kâtip Hızır'a Karaağaç ve Gölhisar Nahiyelerinde 3478 akçalık tımar tevcih edilmiştir. Defterde Kâtip Hızır'a bu tımarın verilmiş nedeni olarak Menteşe Sancağında 4999 akçalık tımarından mazul olması gösterilmiştir.³⁰ Tımar verilen kâtiplerden bir diğeri de Ağlasun Nahiyesinde 25 Aralık 1525 tarihinde 8300 akçalık tımar tevcih edilen Kâtip Hamza'dır. Kâtip Hamza'nın daha önceden Aydın Sancağında 7200 akçalık tımar işlediği ve bu tımarından mazul olduğu defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.³¹ Defterde karşımıza çıkan kâtiplerden birisi de Kâtip Hasan'dır. Kâtip Hasan'a 12 Kasım 1530 tarihinde 8000 akçalık tımar tevcih edilmiştir. Defterdeki kayıtlardan Kâtip Hasan'ın, daha önceden tasarruf ettiği Eğirdir Nahiyesi'nde Gölcük ve Haliller köylerinin gelirlerinden ve Isparta'dan gelen hissesinden oluşan tımarından feragat ettiği anlaşılmaktadır.³² Benzer şekilde Yalvaç ve Karaağaç nahiyelerinin tımarları kaydedilirken Kâtip Hayreddin'e Köprülü köyünün gelirlerinden oluşan 6000 akçalık tımar verilmiştir.³³

Tımar tevcih edilen görevliler içerisinde bir diğeri gurup da hassa doğancılarıdır. Hassa Doğancılarının yanında eyaletlerde de merkezdekilere benzeyen tımarlı doğancı teşkilatları vardı. Hassa doğancılarının tımar köylerinden sağladıkları gelir genellikle mukataa usulü ile toplanırdı.³⁴ Defterde hassa doğancı olduğu kaydedilen Yusuf'a, Gölhisar Nahiyesi'nde tımar verilmiştir. Bahsi geçen Hassa Doğancı Yusuf'a dergah-ı aliden 5000 akçalık

²⁷ Bilgin Aydın, Rıfât Günalan, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Defterdarlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", Osmanlı Araştırmaları, S. XXX, İstanbul 2007, s. 67.

²⁸ Nejat Göyünç, "Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı" Osmanlı, C VI, İstanbul 2000, s. 79.

²⁹ TD 107, s. 137.

³⁰ TD 107, s. 123.

³¹ TD 107, s. 144.

³² TD 107, s. 123.

³³ TD 107, s. 123.

³⁴ Abdulkadir Özcan, "Doğancı", İslam Ansiklopedisi, C. 9, TDV Yay., İstanbul 1994, s. 488.

tımar tasarruf etmesi için hükm-i şerif verilmişken, söz konusu hükmün ibrazı ile 3 Ekim 1525 tarihinde 4991 akçalık tımar tevcih edilmiştir.³⁵

Defterde, tımar tevcih edilenler arasında, devlet ricalinin yanında çalışan adamlarına da tımar tahsis edildiği görülmektedir. Ayas Paşa'nın vezirlik görevini ifa ettiği dönemde "*kapıcılarından*" olduğu belirtilen İlyas Kethüda'ya, 1530 senesinin ocak ayında 7749 akçalık tımar tevcih edildiği kaydedilmiştir.³⁶ Benzer bir durumda tevcih edilmiş tımar örneklerinden bir diğeri de defterde Kasım Bey'in "*Çaşnigirbaşısı*" olduğu belirtilen Ferhad'a verilen tımarıdır. Çaşnigirbaşı Ferhad'a verilen bu tımar, daha önceden Mehmed tahvilindedir. Bahsedilen Mehmed'in ölümüyle mahlûl olan tımar, 11 Ocak 1532 tarihinde Çaşnigirbaşı Ferhad'a verilmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere Ferhad, bu tımandan önce Mentеше Sancağında 4999 akçalık tımar tasarruf ederken mazul olmuştur. Mehmed'in ölümüyle birlikte Eğirdir Nahiyesinde boşalan söz konusu tımarın 4999 akçalık kısmı Ferhad'a tevcih edilmiştir.³⁷

Devlet ricalinin hizmetinde bulunan adamlarına verilen tımarlara başka bir örnek olarak, Karaağaç Gölhisarı Nahiyesinde 28 Nisan 1527 tarihinde Hamza'ya tevcih edilen tımandan bahsedebiliriz. Kayıtlardan, Rum Beylerbeyi'nin "*kapucubaşısı*" olduğu anlaşılakta olan Hamza'ya, Anadolu vilayetinde 7000 akçalık tımar verilmesi için hükm-i şerif emrolunmuştur. Bahsedilen hükm-i şerif mucibince Hamza'ya, belirtilen miktarda tımar tevcih edilmiştir.³⁸ İleri gelen devlet ricaline ve hatta onların adamlarına dirliklerin dağıtılması, tımar sisteminin işleyişini olumsuz etkileyen ve hatta savaşırlara katılan sipahinin miktarını düşüren bir etken olduğu söylenilebilir.³⁹

Defterde, tımar verilen görevliler içerisinde dergâh-ı ali ulufelilerinden oluşan bir guruba da rastlanmaktadır. Ali bin Yusuf'a 23 Şubat 1528 tarihinde Gölhisar Nahiyesinde tımar verilmiştir. Bahsedilen Ali'nin dergâh-ı mualla ulufelilerinden olduğu ve 10 akçalık ulufe tasarruf ettiği ve bu nedenle 6666 akçalık tımar emr olunduğu görülmektedir. Bu emrin ibrazı üzerine Ali bin Yusuf'a bahsedilen tutarda bir tımar tevcih edilmiştir.⁴⁰ Defterden Karaman bin Ali'nin de dergâh-ı ali ulufelilerinden olup 10 akçalık ulufeye mutasarrıf olduğu

³⁵ TD 107, s. 226.

³⁶ TD 107, s. 116.

³⁷ TD 107, s. 97.

³⁸ TD 107, s. 186.

³⁹ Mustafa Akdağ, "Tımar Rejiminin Bozuluşu", AÜDTCF Dergisi, C. III, S. 4, Ankara 1945, s. 420.

⁴⁰ TD 107, s. 205.

anlaşılmaktadır. Bahsedilen Karaman'a 6666 akçalık tımar emrolunarak hükm-i hümayun verildiği ve Karamanın bu hükmü ibraz etmesi üzerine 5 Mart 1526 tarihinde, İrle Nahiyesinde 6666 akçalık bir tımar tahsis edildiği görülmüştür.⁴¹ Merkezin denetiminde olan bahsettiğimiz görevlilerin bölgede tımar tasarruf etmesi harici ve dahili bir takım siyasi olaylar nedeniyle merkez otoritesinin bölgede hissettirilmek istenmesiyle alakalı olmalı. İncelenen belgelerde Engürüs Seferi diye geçen Macar seferi ve Alman Seferi olarak geçen I. Viyana Kuşatmasının etkileri ile Kalenderi İsyanı gibi olayların etkileri de görülmektedir.⁴² Yukarıda bahsedilen merkez görevlilerinin sancakta bulunmalarının bu olaylarla da alakası olmalıdır.

Sancakta aldığı ulufe bedelince tımar verilenlerden biride sipahi ve kuloğullarıdır. 10 Ocak 1530 tarihinde 11333 akçalık tımar verilen İlyas Avlonya'nın, "*sipahi oğulları zümresinden*" olduğu ve 17 akçalık ulufe tasarruf ettiği için dergâh-ı mualladan bahsedilen tutarda tımar verilmesi emredilmiştir.⁴³ Sipahi oğulları zümresinden olup tımar alanlardan bir diğeri de Efe'dir. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere, bahsedilen Efe'nin sipahi oğulları zümresinden olduğu ve 16 akçalık ulufe tasarruf ettiği, bu nedenle de 10666 akçalık tımar emrolunan bir hükm-i hümayunun kendisine verildiği görülmektedir. İbraz edilen bu hüküm mucibince 1528 senesinde Efe'ye 10666 akçalık bir tımar verilmiştir.⁴⁴ Kayıtlarda Mehmed bin Yahya'nın da sipahi oğullarından olduğu ve 17 akçalık ulufe tasarruf ettiği görülmektedir. Mehmed'e de 11333 akçalık tımar emrolunan bir hükm-i hümayun verilmiştir. Hükmün ibraz edilmesiyle 21 Ocak 1528 tarihinde bahsedilen tımar tevcih edilmiştir.⁴⁵ Benzer bir örnek de, Gölhisar Nahiyesinde 10 Şubat 1528'de İlyas bin Abdullah'a verilen 9333 akçalık tımarıdır. Bahsedilen İlyas'ın da sipahi oğullarından olduğu ve 14 akça ulufe tasarruf ettiği belirtilmiştir.⁴⁶ Bahsedilen örneklerde tasarruf ettiği ulufe bedelince verilen tımarlar görülmektedir. Örnekler incelendiğinde dikkati çeken noktalardan birisi, dergah-ı aliden emrolunan tımar miktarının alınan ulufe miktarına bölüldüğünde 666.6'ya yuvarlanabilecek bir rakamın ortaya

⁴¹ TD 107, s. 136.

⁴² Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999, s. 90, 139, Sadık Müfit Bilge, "Macaristan'da Osmanlı Hakimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi", OTAM, S. 11, 2000, s. 34.

⁴³ TD 107, s. 142.

⁴⁴ TD 107, s. 178.

⁴⁵ TD 107, s. 136.

⁴⁶ TD 107, s. 206.

çıkmasıdır. Yani tasarruf edilen yevmî ulufe tutarının 666.6 katı tımar tasarruf edilmesi istenmiştir.

Defterde kuloğullarından olduğu belirtilen Piri'ye, dergâh-ı aliden 5000 akçalık tımar emrolunan bir hükm-i hümayun verildiği ve bu hüküm mucibince 23 Şubat 1528 tarihinde belirtilen miktarda tımar verildiği görülmektedir.⁴⁷ Sipahi oğullarından olduğu belirtilen Mehmed bin Üveys'e tımar tasarruf etmesi için hükm-i hümayun verildiği görülmekte olup, 23 Aralık 1527 tarihinde bahsedilen hükm-i şerifin ibrazı ile 9666 akçalık tımar verilmiştir.⁴⁸ Benzer şekilde 3 Kasım 1528 tarihinde Hızır bin Mihail'e 3934 akçalık bir tımar verilmiş ve defterde “*mezkurun babası Mihail sipahi olmağın verildi*” diye bir kayıt düşülmüştür.⁴⁹

Anadolu Eyaletinin idari taksimat bakımından bir özelliği de, Sancak Beylerine bağlı bulunmayan, kendilerine has bir teşkilata sahip olan piyade ve müsellemler ocaklarının varlığıdır. Osmanlı ordusunun geri hizmet kıtalarını teşkil eden bu gruplar, merkezden atanan kendi beylerinin idaresinde teşkilatlanmışlardır.⁵⁰ Hamid Sancağında bulunan piyadelerin beyi olarak 85000 akçalık bir has tasarruf eden ve “*mirliva-i piyadegan*” unvanıyla kaydedilen Hüseyin Bey'i görmekteyiz.⁵¹

Hamid Sancağında Müsellemlerin bulunması nedeniyle kayıtlarda “*müsellemler seraskerlerine*” de rastlamaktayız.⁵² Kayıtlardan, birkaç nahiyedeki müsellemler için bir serasker tayin edildiği anlaşılmaktadır. Yalvaç, Karaağaç ve Afşar nahiyesi müsellemlerinin seraskeri olarak İbrahim bin Öksüz Ali kaydedilmiştir. Serasker İbrahim, Karaağaç Nahiyesinden Karkın Köyü, Afşar Nahiyesinden Yazır Köyü, İrle Nahiyesinden Kürtün Köyü, Burdur'dan Ovacık Köyü, Keçiborlu'dan Kınık Köyü, Ağlasun'dan Emir Yakub Köyü ve Eğirdir'den Akdoğan Köyü gelirlerinden aldığı hisselerden oluşan toplam 5098 akçalık bir tımar tasarruf etmekteydi.⁵³ Sancakta bahsedilen Serasker İbrahim'in kardeşleri de tımar tasarruf etmekteydi. Serasker İbrahim'in kardeşi Turgut, Afşar Nahiyesinde 7215 akçalık bir tımarı tasarruf ederken,⁵⁴ bir diğer kardeşi

⁴⁷ TD 107, s. 191.

⁴⁸ TD 107, s. 98.

⁴⁹ TD 107, s.181.

⁵⁰ Çetin Varlık, “Anadolu Eyaleti”, TDV Yay, C. 3.,, İstanbul 1991, s. 144.

⁵¹ TD 107, s. 92.

⁵² İlhan Şahin, “Tımar Sistemi Hakkında bir Risale”, Tarih Dergisi, S. 32, 1979, s. 914.

⁵³ TD 107, s. 132.

⁵⁴ TD 107, s. 117.

Mir Mehmed de Karaağaç Nahiyesinde 6098 akçalık tımar tasarruf etmekteydi.⁵⁵ Müsellem seraskeri olarak kaydedilenlerden birisi de, Kasım bin Ahmed'tir. Kasım bin Ahmed Anamas ve Kestel Nahiyelerindeki müsellemlerin seraskeridir ve 7220 akçalık tımar tasarruf ettiği kaydedilmiştir.⁵⁶ Yine Isparta Nahiyesi müsellemlerinin seraskeri olduğu kaydedilen Mehmed bin Veli'ye 7150 akçalık bir tımar tahsis edilmiştir.⁵⁷ Defterde müselleman seraskeri olduğu kaydedilen Yardım, kardeşi ile birlikte müşterek tımar tasarruf etmekteydi. Kardeşi Cafer ile birlikte, babaları Şehsuvar'ın tasarruf ederken fevt olduğu tımarını, iki kardeş 3069 akçalık hisse olarak tasarruf etmişlerdir.⁵⁸

Sipahi, müsellemler ve merkezden gelen görevlilerin yanı sıra, Hamid Sancağında değişik vazifeler ifa eden ve tımar işleyen görevliler de bulunmaktaydı. Bu görevlilerin başında sancağın "*mirlivasi*" olan Sinan Bey bulunmaktadır. Defterde Mirliva Sinan Bey'e, 210468 akçalık has tevcih olduğu görülmektedir.⁵⁹ Sancaktaki görevlilerden bir diğeri de "*Liva-i mezburun miralayı*" olarak kaydedilen Hüseyin Beydir. Sancak beyi yönetimindeki sancakta zaimlerden biri seçilerek kendisine alay beyi unvanı verilir ve bu kişi sancak içindeki sipahilerle ilgili bütün işlerden sorumlu tutulurdu. Bunların hepsi bey unvanı taşıyan komuta kademesinden görevlilerdi.⁶⁰ Miralay Hüseyin Bey'e, Gönan Nahiyesinde 30513 akçalık zeamet verilmiştir.⁶¹ Tımar işleyen sancak görevlilerinden bir diğeri de sancağın "*mir-i alemidir*". Sancak ve bayrakların saklanıp taşınmasında görevli bulunan Mir-i Alem Osmanlı merkez bürokrasisinde önemli bir yer tutmaktadır. Merkez teşkilatının dışında beylerbeyi ve sancak beyleri gibi üst düzey devlet adamlarının da mir-i alemleri vardı.⁶² İncelediğimiz defterde sancağın mir-i alemleri Cihan bin Musa olarak kaydedilmiş ve 8099 akçalık tımar tevcih edildiği görülmüştür.⁶³

Kayıtlar incelendiğinde tımar işleyen sancak görevlileri arasında "*seraskerler*"de görülmektedir. Hızır Şah veled-i Piri Yıva Nahiyesinin

⁵⁵ TD 107, s. 132.

⁵⁶ TD 107, s. 93.

⁵⁷ TD 107, s. 156.

⁵⁸ TD 107, s. 174.

⁵⁹ TD 107, s. 91.

⁶⁰ Halil İnalçık, "Tımar", İslam Ansiklopedisi, TDV Yay, s. 169.

⁶¹ TD 107, s. 153.

⁶² Erhan Afyoncu, "Mir-i Alem (Osmanlılar 'da), İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 30, İstanbul 2005, s. 125.

⁶³ TD 107, s. 116.

seraskeri olarak kaydedilmiştir. Hızır Şah'a Eğirdir'in köylerinden Köseler'in hasılı ve Keligan köyünün hasılının da yarısı verilerek toplam da 4983 akçalık tımar tahsis edilmiştir.⁶⁴ Kayıtlarda Gölhisar Nahiyesinin seraskeri olarak Bekir bin Ali kaydedilmiştir. Bekir bin Ali'ye de Gölhisar'da bulunan Dirkemış ve Ali Fahrettin Yörüklerinin gelirlerinden oluşan 9000 akçalık bir tımar tevcih edilmiştir.⁶⁵ Yalvaç Nahiyesinin seraskeri olarak da Hatib bin Mennan'ın kaydedildiği görülmektedir. Serasker Hatib'in 4439 akçalık bir tımarı tasarruf ettiği kaydedilmiştir.⁶⁶

Defterde karşımıza çıkan görevlilerden birisi de “*çeri sürücüsüdür*”. Çeri başı Osmanlı Devletinde müsellemlerin, tımarlı sipahilerin, yörük, tatar, evlad-ı fatihan, voynuk ve akıncı gibi eyalet askeri statüsündeki kuruluşların zabitlerinden birisine verilen addır. Daha küçük rütbeli zabıtlere de çeri sürücüsü denilirdi. Çeri sürücülerinin görevi, emrindeki askerleri bir yerden başka bir yere götürmektir. Tımar tasarruf eden çeri sürücülerini yükselerek çeribaşı olabiliyorlardı.⁶⁷ Çeri sürücülerini diğer tımar tasarruf edenler gibi kanunen tımarlarının bulunduğu yerlerde oturmak zorundaydılar.⁶⁸ Isparta Nahiyesinde Mehmed bin Tuğrul, çeri sürücüsü olarak kaydedilmiştir. Mehmed bin Tuğrul'un 6566 akçalık tımar tasarruf ettiği görülmektedir.⁶⁹

Sancakta tımar tevcih edilen bir başka grup da kale muhafazasında yer alan görevlilerdir. İncelenen defterde Eğirdir ve Gölhisar Kalelerinin görevlilerinden bahsedilmektedir. Kayıtlarda Gölhisar Kalesinde görev yapan sadece bir “*bevab*” görülmekte olup diğer görevliler hakkında bilgi bulunmamaktadır. Gölhisar Kalesinde görev yapan Bevvab Mehmede, 1600 akçalık tımar tevcih edilmiştir.⁷⁰ Defterde Eğirdir Kalesinde görev yapanlar ise “*müstehfazan-ı kal'a-i Eğirdir*” başlığı altında ayrıca kaydedilmiştir. Bu kayıtlarda bir “*dizdar, bir kethüda, bir imam ve 37 mervan-ı kal'adan*” bahsedilmektedir.⁷¹ Eğirdir Kalesi'nin dizdarı olarak İlyas kaydedilmiştir. İlyas dizdara dergâh-ı aliden verilen hüküm mucibince 14 Ocak 1525 tarihinde 5000 akçalık tımar tevcih edilmiştir. Bahsedilen tarihte Eğirdir Kalesinin Kethüdası

⁶⁴ TD 107, s. 98.

⁶⁵ TD 107, s. 204.

⁶⁶ TD 107, s. 124.

⁶⁷ Abdulkadir Özcan, “Çeribaşı”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 8, İstanbul 1993, s. 272.

⁶⁸ Behset Karaca, XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası, Isparta 2009, s. 41.

⁶⁹ TD 107, s. 159.

⁷⁰ TD 107, s. 227.

⁷¹ TD 107. S. 233.

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

olarak da Hızır Kethüdanın kaydedildiği görülmektedir. Hızır Kethüdaya, Yalvaç Nahiyesinin İlbengi Köyü gelirlerinden 1600 akçalık hissenin tımar olarak verildiği anlaşılmaktadır. Kalenin imamı olarak da Yusuf kaydedilmiş ve 1400 akçalık tımar işlemiştir.⁷²

Eğirdir Kalesinde bir baruthane bulunduğu ve kalede bulunan 37 mervandan dördünün burada görev yaptığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Baruthanede görevli bulunan Bali bin Ahmed, Bali bin İne Bekir, Hüseyin bin Saruca ve Basireddin, Keçiborlu Nahiyesinin Kalburcu Köyünün tımar gelirlerini yedi yüzer akça olarak paylaşmışlardır.⁷³ Kalede bulunan görevliler içerisinde nakkare veya başka bir ası kudüm olan çalgıyı icra eden bir nakkarezen de bulunmaktadır.⁷⁴ Kayıtlardan bahsedilen işi yaptığı anlaşılan Veli nakkarezen kaydedilmiş ve 1400 akçalık tımar tasarruf etmiştir.⁷⁵ Eğirdir Kalesinde mervan olarak kaydedilen diğer görevliler tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Eğirdir Kalesinde Mervan Kaydedilenler

Sıra No	Görevli Adı	Gelir	Sayfa No
1	Adilhan	702	228
2	Ali	700	229
3	Ali b. Kul	1400	230
4	Ali b. Mustafa	1400	231
5	Bali bin Ahmed	700	230
6	Bali bin İne Bekir	700	230
7	Basireddin	700	230
8	Cafer b. Sefer	1400	230
9	Dedebali b. Konur Bali	700	229
10	Emir b. Mustafa	1400	232
11	Hamza	1400	232
12	Hamza bali b. Yusuf	1400	228
13	Hasan b. Hamza	1400	231
14	Hızır b. Murad	1400	230
15	Hızır b. Kaya	1400	230
16	Hüseyin	1400	229

⁷² TD 107, s. 228.

⁷³ TD 107, s. 230.

⁷⁴ M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, M.E.V. Yay., İstanbul 1953, s. 649

⁷⁵ TD 107, s. 232.

17	Hüseyin b. Hamza	1417	232
18	Hüseyin bin Saruca	700	230
19	İlyas b. Hamza	1472	229
20	İlyas b.Kul	1400	231
21	İsa Bali	1400	228
22	Latif b. Mustafa	1400	231
23	Mehmed	1400	229
24	Mehmed	700	229
25	Mehmed b. Hızır	1400	229
26	Mehmed b. Sefer Bali	1400	231
27	Mehmed-i Diğer	700	229
28	Mustafa b. Harun	1400	230
29	Mustafa b. Kul	1400	231
30	Mustafa b. Mehmed	1400	231
31	Paşa Bekir b. Paşa Budak	1400	230
32	Pir Hızır v. Mehmed	1400	233
33	Süleyman b. Kul	1400	229
34	Şahkulu b. Hızır	1414	232
35	Veli Nakkarezen	1400	232
36	Yenice b. Yahya	1400	228
37	Yusuf b. İvaz	1400	229

2. HAMİD SANCAĞINDA YENİ TİMAR ALANLAR

2.a. Başka Sancaklarda Tımar Tasarruf Ettikten Sonra Gelenler

Hamid Sancağında tımar verilen sipahiler incelendiğinde başka sancaklarda tımar işlerken değişik nedenlerle tımarlarını bırakarak Hamid Sancağında tımar verilen sipahiler dikkati çekmektedir. Daha önceden başka sancakta tımar verilip sonradan Hamid sancağına gelen 74 sipahi tespit edilmiştir. Bu sipahilerin daha önceki verilen tımandan mazul olma, feragat gibi nedenlerle ayrılarak Hamid sancağında mahlul olan tımarlara talip oldukları görülmektedir. Herhangi bir nedenle tımarları ellerinden alınan mazul sipahilerin tekrar tımar talebinde buldukları görülmektedir. Zira tımar talebinin sürekli olması Osmanlı Devletinin iç işlerinde önemli bir husustu. Bu dönemin siyasi ve sosyal gelişmelerinin de etkisiyle tımarlarını yitirmiş mazul sipahiler tekrar tımar elde edebilmek için devlete sürekli baskı

yapmaktaydılar.⁷⁶ Bahsedilen sipahilerin geldiği sancaklar gruplandığında 15 farklı sancaktan sipahi geldiği görülmektedir. İncelenen defterde yeni tımar verilen 15 sipahinin daha önceden Menteşe sancağında tımar aldığı görülürken, bu sayı Kütahya ve Aydın Sancaklarında 11, Saruhan Sancağında 10 olmak üzere kayda geçmiştir.

Tımara hak iddia edenler sabırsız, kargaşa çıkarmaya meyilli ve her an hükümet karşıtı isyanlara katılmaya hazır bir gurubu oluşturmaktaydı. Şeyh Bedrettin, Şah kulu ve Celali olaylarına karışan sipahilerden bahsedilebilir. Bu nedenle bahsedilen sipahilere tımar tevcihatı önemli bir husus olarak görülmüştür.⁷⁷ Hamid Sancağında tımar verilen sipahiler incelendiğinde Anadolu Eyaletinin değişik sancaklarından gelen sipahilerin yanında üç sipahinin de Rumeli'den geldiği anlaşılmaktadır. Hamid Sancağında 1 Aralık 1523 tarihinde tımar verilen Ali'nin, daha önceden Rumeli'nde 5920 akçalık tımandan mazul olduğunu anlaşılmaktadır. Bahsedilen Sipahiye verilen bir hükm-i şerifte Anadolu'da tımar verilmesinin emrolunduğu ve bu hükmün ibraz edilmesinden sonra Hamid Sancağında 6049 akçalık tımar verildiği görülmektedir.⁷⁸ Rumeli'de tımar işleyen sipahilerden birisi de Emirşadır. Emirşa Rumeli'nde 5161 akçalık tımandan mazul olduğu için 1 Aralık 1534 tarihinde, Burdur Nahiyesinde 5208 akçalık tımar verilmesi uygun görülmüştür.⁷⁹

Hamid Sancağında tımar alan en büyük gurubu daha önceden Menteşe Sancağında tımar tasarruf ederken değişik nedenlerle mazul olanlar ve feragat edenler oluşturmaktadır. Menteşe Sancağında tımar tasarruf ederken tımarından ayrılan on beş sipahiye Hamid Sancağından yeni tımar verilmiştir. Bir sipahi Menteşedeki tımarından feragat ederek Hamid Sancağından tımar almışken, diğer on dört sipahinin eski tımarından mazul olduğu kaydedilmiştir. Kayıtlarda mazul olunma nedenleri görülmemektedir. Mazul olan sipahilerden sekizinin yeni aldığı tımar miktarı eskisinden yüksekken, üçününki aynı kalmış ve dört sipahinin tımar geliri ise düşüş göstermiştir.

Mazul oldukları tımarların gelirleri ile karşılaştırıldığında yeni verilen tımarların geliri daha yüksek olan sipahilerden birisi Süleyman'dır. Süleyman daha önceden Menteşe Sancağında 4280 akçalık tımandan mazul olmuştur.

⁷⁶ Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), YKY Yay., İstanbul 2003, s. 120.

⁷⁷ Halil İnalçık, "Tımar", İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., s. 171.

⁷⁸ TD 107, s. 180.

⁷⁹ TD 107, s. 179.

Bahsedilen Süleyman'a 28 Kasım 1528 tarihinde Hamid Sancağında 9280 akçalık yeni bir tımar verilmiştir.⁸⁰ Daha yüksek gelire sahip tımar alan bir başka sipahi de Yakub'tur. Yakup Mentеше Sancağında tasarruf ettiği 2289 akçalık tımandan mazul olmuş ve 30 Aralık 1527 tarihinde 4351 akçalık yeni tımar Hamid Sancağından verilmiştir.⁸¹

Yeni verilen tımarlar içerisinde tımar gelirleri yüksek olanlara ait örneklerin yanında gelirleri aynı kalan veya azalanlarda görülmektedir. Mentеше Sancağında 4999 akçalık tımar tasarruf eden Kasım Bey'in Çaşnigir Başısı Ferhad, bahsedilen tımandan mazul olmuştur. Çaşnigir Ferhad'a Hamid Sancağında 11 Ocak 1530'da Mehmed tahvilinden mahlul olan aynı tutarda bir tımar hissesi verilmiştir. Kayıtlardan Ferhad'a verilen hissenin hasılı 4467 akça iken "ber veçhi iltizam" ile bu tutar 4999 akçaya çıkmıştır.⁸² Mentеше Sancağında 2020 akçalık tımandan mazul olan Yusuf'a ve 1550 akçalık tımandan mazul olan Hızır bin Ahmed'e 29 Eylül 1528 tarihinde mazul oldukları eski tımarlarıyla aynı tutarda gelire sahip yeni tımar verilmiştir.⁸³

Tımar verilenler içerisinde yeni tımarında gelirleri aynı kalanların yanında Katip Hızır örneğinde olduğu gibi, yeni tımarı daha düşük gelirli olan sipahilerde vardı. Katip Hızır daha önceden Mentеше Sancağında 4999 akçalık tımar tasarruf ederken mazul olmuştur. Katip Hızır'a 8 Mayıs 1530'a Hamid Sancağından 3478 akçalık bir tımar verilmiştir.⁸⁴ Tımar gelirlerinde düşüş görülen sipahilerden birisi de Hızır bin Hamza'dır. 12 Ekim 1530 tarihinde Hızır'a 3000 akçalık tımar verilmiştir. Bahsedilen sipahinin daha önceden Mentеше Sancağındaki tasarruf ettiği tımandan mazul olduğu görülmektedir. Eski tımarında tasarruf ettiği gelirin tutarı 3042 akçadır. Hızır'ın yeni aldığı tımarın geliri daha öncekine göre 42 akça daha azalmıştır.⁸⁵ Mentеше Sancağında ki 6660 akçalık tımarından feragat eden Hüseyin'e 26 Aralık 1526 tarihinde 3316 akçalık tımar verilmiştir. Bu grup içerisinde tasarruf ettiği tımar geliri en çok düşen Hüseyin'dir, ancak defterde bu sipahi ile ilgili "*noksanı tekmil olunmak üzere*" kaydı düşülmüştür.⁸⁶

⁸⁰ TD 107, s. 93.

⁸¹ TD 107, s. 200.

⁸² TD 107, s. 97, İltizam usulü ile ilgili bkz: Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, İstanbul 2000, s. 101.

⁸³ TD 107, s. 101,102.

⁸⁴ TD 107, s. 123.

⁸⁵ TD 107, s. 205.

⁸⁶ TD 107, s. 126.

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

Aydın Sancağında tımar tasarruf ederken mazul olan on bir sipahiye Hamid Sancağından yeni tımar tahsis edilmiştir. Kayıtlarda mazul olan bu sipahilerin mazul olma nedenleri bulunmazken, iki sipahinin tımar gelirleri azalmış, bir sipahinin gelirleri aynı kalmış ve diğerlerinin yeni aldıkları tımarların gelirleri eskisine oranla artmıştır. Katip Hamza daha önceden Aydın Sancağında 7200 akçalık tımar tasarruf ederken mazul olmuş ve 25 Aralık 1525 tarihinde Hamid Sancağında 8300 akçalık tımar verilmiştir. Kayıtlardan Katip Hamza'nın yeni tımarının geliri eskisinden 1100 akça daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁷ Daha yüksek gelirden tımar alanlardan birisi de Can Paşadır. Can Paşanın Aydın'da mazul olduğu tımarının geliri 1160 akça iken 2 Aralık 1527 tarihinde verilen yeni tımarının 2160 akça olduğu görülmektedir. Bahsedilen tımar değişikliğiyle birlikte Can Paşa 1000 akça daha fazla tımar geliri tasarruf etmiştir.⁸⁸

Aydın Sancağından mazul olup gelerek Hamid Sancağından yeni tımar alanlar içerisinde Mehmed bin Bayezid'in tasarruf ettiği tımar miktarı aynı kalmıştır. Aydın Sancağında 5299 akçalık tımar tasarruf ederken mazul olmuş ve 28 Haziran 1528 tarihinde aynı gelire malik yeni bir tımar verilmiştir.⁸⁹ Aydın Sancağından mazul olup gelen sipahilerden ikisinin, Aydın Sancağındaki tımar gelirleri ile yeni verilen tımarların gelirleri karşılaştırıldığında, gelirlerinde bir düşüş söz konusudur. Bunlardan birisi, Aydın Sancağında tasarruf ettiği 2924 akçalık tımarından mazul olan Osman'dır. Osman'a 21 Mayıs 1530 tarihinde 2570 akçalık tımar verilmiştir. Tasarruf ettiği tımar gelirleri düşen diğer sipahi de, Aydın Sancağındaki 1814 akçalık tımarından mazul olan Hamza bin Süleyman'dır. Hamza'ya da 3 Mayıs 1520 tarihinde 1800 akçalık yeni bir tımar verilmiştir.⁹⁰ Hamza'nın yeni tımarında tasarruf ettiği geliri 14 akça düşerken, Süleyman'ın geliri de 354 akça düşmüştür.

İncelediğimiz tarih aralığında, Hamid Sancağında yeni tımar verilen sipahiler arasında daha önceden Kütahya Sancağında tımar işleyenler dikkati çekmektedir. Kütahya Sancağında tasarruf ettikleri tımarlarından mazul olan on bir sipahiye Hamid Sancağından yeni tımar verilmiştir. Eski tımarlarından mazul olduklarından bahsedilen bu sipahilerin, mazul olma nedenleri hakkında defterde bilgi bulunmamaktadır. Yeni verilen tımarlar ile eski tımarların

⁸⁷ TD 107, s. 144.

⁸⁸ TD 107, s. 220.

⁸⁹ TD 107, s. 224.

⁹⁰ TD 107, s. 107.

gelirleri karşılaştırıldığında, bazıları değişmezken bazılarında ise artış olduğu görülmüştür. 5 Ocak 1526 tarihinde Hamid Sancağında tımar verilen Bahşayış'ın daha önceden Kütahya'da verilen tımarından mazul olduğu görülmektedir. Bahşayış Kütahya Sancağında 4033 akçalık nevbet tımandan mazul olmuş ve kendisine Hamid Sancağında müstakil eşmek üzere 4083 akçalık tımar verilmiştir.⁹¹ Benzer bir şekilde Kütahya Sancağında 230 akçalık nevbet tımandan mazul olan Hacı'ya 25 Kasım 1523 tarihinde Hamid Sancağında 352 akçalık nevbet tımar verilmiştir. Yeni verilen tımarların gelirlerinin daha fazla olduğu tımar değişikliklerine bir başka örnek de, Kütahya Sancağından 1500 akçalık tımandan mazul olan Mehmed'e 24 Ocak 1530 tarihinde Hamid Sancağında 2500 akçalık tımar verilmesidir.⁹² Bu grup içerisinde tımar gelirlerinde en büyük artış 8 Nisan 1524 tarihinde Receb'e verilen tımarla görülmektedir. Defterde Receb'in "*Kütahya Sancağında 733 akçalık tımandan mazul olduğu ve 3200 akçalık ziyadesiyle verildiği*" kaydedilmiştir. Bahsedilen Recebe Gölhisar Nahiyesinde 3981 akçalık tımar verilmiştir.⁹³

Başka sancaklardan gelerek Hamid Sancağında tımar tasarruf etmeye başlayan sipahiler içerisinde Saruhan Sancağından gelenler de önemli bir yer tutmaktadır. Saruhan Sancağından on sipahi mazul veya feragat ederek eski tımarlarını bırakıp Hamid Sancağından yeni tımar almışlardır. Gelen sipahilerden üçü eski tımarlarından feragat etmişken geriye kalan yedisi mazul olmuştur. Saruhan Sancağında 6379 akçalık tımar tasarruf eden Mustafa kusuru görülmesi üzerine mazul olmuştur. Bahsedilen Mustafa'ya 15 Kasım 1530 tarihinde Hamid Sancağında 6361 akçalık yeni bir tımar verilmiştir. Mustafa'nın yeni tımarında tasarruf ettiği geliri eskisine oranla 18 akça düşürülmüştür.⁹⁴ Tımar gelirlerindeki bu düşüşün yanında, yeni tımarlarında daha fazla gelir tasarruf eden sipahilerde görülmektedir. 4 Nisan 1525 tarihinde Hamid Sancağında 19000 akçalık tımar verilen Çakır Şaban'ın daha önceden Saruhan Sancağından 16721 akçalık bir tımar tasarruf ettiği ve mazul olduğu görülmektedir. Çakır Şaban'ın yeni tımarında tasarruf ettiği gelirin miktarı 2279 akça artmıştır.⁹⁵

⁹¹ TD 107, s. 176.

⁹² TD 107, s. 221.

⁹³ TD 107, s. 208.

⁹⁴ TD 107, s. 207.

⁹⁵ TD 107, s. 178.

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

Yeni verilen tımarlardaki gelir artışlarının yanında aynı oranda tımar verilenler de bulunmaktadır. Daha önceden Kütahya Sancağında 2895 akçalık tımandan mazul olan İbrahim'e 9 Temmuz 1529 tarihinde Hamid Sancağında aynı miktarda bir tımar verilmiştir.⁹⁶ Benzer bir örnek de 6 Mayıs 1527'de Ömer'e verilen tımar da görülmektedir. Ömer Kütahya sancağında 4999 akçalık bir tımandan mazul olmuş ve Hamid Sancağında aynı miktarda bir tımar verilmiştir. Yeni verilen tımandan Ömer'in hissesi 4320 akça olup “ *ber vech-i iltizam*” ile 4999 akça olmuştur.⁹⁷ Benzer bir durum İne Bey'e verilen tımar hissesinde görülmektedir. İne Bey Kütahya Sancağındaki 944 akçalık tımarından mazul olmuş ve 7 Mayıs 1530 tarihinde Hamid sancağından aynı tutarda tımar verilmiştir.⁹⁸ Kütahya'dan mazul olarak gelen sipahiler içerisinde Ömer'in geliri aynı kalırken diğer sekiz sipahinin gelirleri artmıştır. Mahlul sipahiye eski tımarı tutarında bir tımar bulunamadığı zamanlarda noksanı tekmil olunmak üzere daha düşük gelirli bir tımar verildiği görülmektedir.⁹⁹

Hamid Sancağında incelediğimiz tarihler arasında 15 farklı sancaktan gelen 74 sipahi yeni tımar almıştır. Bu değişimle ilgili bazı örnekler yukarıda verilmişti. Tahsis edilen tımarlar incelendiğinde 50 sipahinin yeni aldığı tımar da tasarruf ettiği gelir miktarı artarken, 12 sipahinin yeni gelirleri azalmış ve 12 sipahinin ise gelirleri aynı kalmıştır. Yeni alınan tımarlardaki gelirlerin eskisine oranla daha yüksek olmasının, tımarlı sipahilerin bir toprağa bağlanmasını önleyen bir uygulama olduğu söylenebilir. Başka Sancaklardan gelen sipahilerden beşi eski tımarlarından feragat ederken geriye kalanlarının mazul olduğu görülmektedir. Başka sancaklardaki tımarlarından ayrılarak Hamid Sancağında tımar tasarruf eden sipahiler tabloda gösterilmiştir.

⁹⁶ TD 107, s. 183.

⁹⁷ TD 107, s. 120.

⁹⁸ TD 107, s. 222.

⁹⁹ Ünal Taşkın, “Osmanlı Hâkimiyetinin İlk yıllarında Filistin’de Tımar Sistemi (Gazze ve Kudüs Sancakları Örneği)”, EKEV Akademi Dergisi, S. 56, 2013, s. 46.

TABLE 2: Başka Sancakta Tımar Tasarruf Edip Hamid Sancağında Yeni Tımar Alanlar

Sıra No	Sipahinin Adı	Eski Tımarının Bulunduğu Sancak	Eski Tımarın Geliri	Veriliş Nedeni	Yeni Tımarın Geliri	Veriliş Tarihi	Sayfa
1	Abdülkerim	Saruhan	3600	Mazul	3600	23 Nisan 1527	118
2	Ağa	Kastamonu	1425	Mazul	1731	15 Kasım 1523	119
3	Ahmed	Teke	4453	Mazul	1672	10 Kasım 1524	155
4	Ali	Ankara	7400	Mazul	8494	20 Aralık 1523	129
5	Ali	Rum İli	5920	Mazul	6049	1 Aralık 1523	180
6	Ali	Rum İli	2699	Mazul	2999	21 Ocak 1530	166
7	Ali b. Hacı	Karesi	2924	Mazul	2323	24 Ocak 1529	193
8	Alişan	Karahisar	934	Mazul	1860	14 Ocak 1527	222
9	Bahşayış	Kütahya	4033	Mazul	4083	5 Ocak 1526	176
10	Bali v. Hacı	Teke	4000	Mazul	4000	5 Aralık 1527	98
11	Can Paşa	Aydın	1160	Mazul	2160	2 Aralık 1527	220
12	Çakır Şaban	Saruhan	16721	Feragat	19000	4 Nisan 1525	178
13	Çavuş Ahmed	Menteşe	3400	Mazul	5800	19 Haziran 1526	173
14	Çavuş Hızır	Menteşe	5626	Mazul	5929	7 Ekim 1527	167
15	Çavuş Hüseyin	Aydın	4515	Mazul	4992	15 Kasım 1523	146
16	Çavuş Yardım	Aydın	7227	Mazul	7327	15 Aralık 1527	187
17	Davud	Saruhan	1670	Feragat	1864	3 Mayıs 1526	210
18	Devlet Han	Karesi	1811	Mazul	1811	1 Ocak 1526	193
19	Emirşa	Rum İli	5161	Mazul	5208	1 Aralık 1527	179
20	Emirşa	Saruhan	3267	Mazul	2500	29 Ekim 1530	119
21	Ferhad	Menteşe	4999	Mazul	4999	11 Ocak 1530	97
22	Ferhad	Teke	2290	Mazul	2239	26 Ocak 1530	151
23	Hacı	Kütahya	230	Mazul	352	25 Kasım 1523	149
24	Hamza b. Süleyman	Aydın	1814	Mazul	1800	3 Mayıs 1530	107
25	Hızır	Ankara	3000	Mazul	3123	23 Ağustos 1530	117
26	Hızır	Saruhan	3000	Mazul	3000	12 Nisan 1530	187
27	Hızır b. Ahmed	Menteşe	1550	Mazul	1550	29 Eylül 1528	102
28	Hızır b. Hamza	Menteşe	3042	Mazul	3000	12 Ekim 1530	205
29	Hoş kadem	Bolu	3400	Mazul	5560	6 Temmuz 1524	132
30	Hüseyin	Menteşe	6660	Feragat	3316	26 Aralık 1526	126
31	İbrahim	Menteşe	1888	Mazul	2188	17 Aralık 1527	140
32	İbrahim	Kütahya	2895	Mazul	2895	9 Temmuz 1529	183
33	İbrahim	Kütahya	2892	Mazul	2892	21 Mart 1526	164

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

34	İne Bey	Kütahya	944	Mazul	944	7 Mayıs 1530	222
35	İsa	Menteşe	4000	Mazul	4027	24 Ocak 1530	222
36	Kara	Bolu	1023	Mazul	1023	12 Nisan 1530	151
37	Kasım	Koca ili	9253	Mazul	11000	15 Ağustos 1530	95
38	Kasım	Saruhan	6080	Feragat	6080	9 Ocak 1530	132
39	Kasım	Aydın	16000	Feragat	16000	21 Ocak 1530	172
40	Katip Hamza	Aydın	7200	Mazul	8300	25 Aralık 1525	144
41	Katip Hızır	Menteşe	4999	Mazul	3478	8 Mayıs 1530	123
42	Kılınç	Kütahya	577	Mazul	619	7 Mayıs 1530	168
43	Köçek b. İdris	Kütahya	3466	Mazul	4000	10 Ocak 1530	142
44	Latif	Kangırı	4000	Mazul	4000	1 Kasım 1530	137
45	Mansur	Kütahya	4900	Mazul	4999	29 Ocak 1530	184
46	Mehmed	Kütahya	1500	Mazul	2500	24 Ocak 1530	221
47	Mehmed	Karahisar	3674	Mazul	4025	22 Aralık 1527	223
48	Mehmed b. Bayezid	Aydın	5299	Mazul	5299	27 Haziran 1528	224
49	Mehmed b. Halil	Karahisar	2744	Mazul	3987	7 Mart 1528	126
50	Mehmed b. Pir Ahmed	Aydın	3663	Mazul	3883	11 Ocak 1530	190
51	Musa	Aydın	2000	Mazul	2007	15 Temmuz 1524	133
52	Mustafa	Kangrı	3019	Mazul	3000	21 Ocak 1530	199
53	Mustafa	Karahisar	2800	Mazul	3132	-	124
54	Mustafa	Saruhan	6379	Mazul	6361	15 Kasım 1530	207
55	Mustafa	Saruhan	4615	Mazul	4568	23 Ocak 1528	209
56	Mustan	Menteşe	2800	Mazul	1916	24 Mayıs 1530	172
57	Osman	Aydın	2924	Mazul	2570	21 Mayıs 1530	212
58	Ömer	Kütahya	4999	Mazul	4999	16 Mayıs 1527	120
59	Ömer	Kastamonu	4490	Mazul	4999	21 Mayıs 1530	215
60	Piri Ömer	Menteşe	1449	Mazul	1509	3 Şubat 1524	218
61	Receb	Kütahya	733	Mazul	3981	8 Nisan 1524	208
62	Seydi Ali	Teke	1663	Mazul	1680	2 Ocak 1530	182
63	Süleyman	Menteşe	4280	Mazul	9280	28 Kasım 1528	93
64	Şahi	Ankara	2500	Mazul	3003	29 Eylül 1527	118
65	Şehsuvar	Saruhan	1288	Mazul	1389	6 Şubat 1530	123
66	Urla	Bolu	1888	Mazul	2407	21 Ocak 1530	101
67	Üveys b. Yusuf	Menteşe	1860	Mazul	2243	3 Mayıs 1530	99
68	Veli	Saruhan	866	Mazul	978	9 Ocak 1530	118
69	Yakub	Menteşe	2289	Mazul	4351	30 Aralık 1527	200

70	Yakub	Aydın	1700	Mazul	4030	24 Aralık 1525	224
71	Yakub	Kastamonu	4119	Mazul	4000	4 Ekim 1530	152
72	Yardım	Alaiye	2000	Mazul	2010	15 Aralık 1527	
73	Yusuf	Menteşe	2020	Mazul	2020	-	101

2.b. Hamid Sancağı İçerisinde Yapılan Tımar Değişiklikleri

Başka Sancaklardaki tımarlarını değişik nedenlerle bırakarak Hamid Sancağı içerisinde tımar alan sipahilerin yanında aynı sancak içerisinde tımarlarından mazul olma veya feragat yoluyla tımar değişikliklerine gidildiği görülmektedir. Sancak içerisinde tımar değişikliğine gidilen sipahilerin bir kısmına aynı yerleri geri verilmişken bazılarında da sancak içerisinde başka tımarlar tahsis edilmiştir.

Yıva Nahiyesinde 17609 akçalık tımar tasarruf eden Mustafa bin Ahmed 16 Mart 1525 tarihinde mazul olmuştur. Kayıtlardan Mustafa'nın babasının zeamet tasarruf ettiği anlaşılmaktadır. Babasının fevt olması üzerine, Mustafa'ya 3000 akçalık bir terakki yapılarak babasının zeametinden 20609 akçalık bir hisse verilmiştir. Kayıtlardan Mustafa'nın bu yeni hissesini 1 Aralık 1528 tarihinde aldığı görülmektedir.¹⁰⁰ Zaim Mustafa'nın mazul olduktan sonra yeni hissesini alması için üç yıl dokuz ay (21 Cemaziyülevvel 931-19 Rebiyülevvel 935) beklemesi gerekmiştir. Anamas ve Kestel Nahiyesi müsellemelerinin seraskeri olan Kasım bin Ahmed de bu sancaktaki 5320 akçalık tımarından 21 Mart 1525 tarihinde mazul olmuştur. Sonrasında babasının fevt olması ile 2000 akçalık terakki verilerek 28 Kasım 1528 tarihinde 7320 akçalık tımar verilmiştir.¹⁰¹ Örneklerde görüldüğü üzere eski tımarlarından mazul olan Mustafa ve Kasım üç yıl dokuz ayı doldurduktan sonra yeni tımarlarını alabilmişlerdir. Mazul bir sipahi yedi sene bir tımara tayin edilmez ve başka işlerle ilgilenirse raiyyet olur ve raiyyet resmi öderdi.¹⁰²

Aynı sancakta yeni tımar alanlardan biriside İskender'dir. Daha önceden yine bu sancakta 4044 akçalık tımandan mazul olan İskender'e 20 Şubat 1528 tarihinde yeni bir tımar tahsis edilmiştir. Yeni verilen tımarın gelirlerinin eskisine göre 541 akça artırıldığı ve İskender'e 4585 akçalık bir tımar verildiği görülmektedir.¹⁰³ 1 Aralık 1527 'de Ahmed'e 2400 akçalık bir tımar verilmiştir.

¹⁰⁰ TD 107, s. 93.

¹⁰¹ TD 107, s. 93.

¹⁰² Halil İnalcık, "Raiyyet Rüsümü", Belleten, C. XXIII, S. 92, 1959, s. 596, Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İhtimai Tarihi, C. II, Ankara 1999, s. 83.

¹⁰³ TD 107, s. 218.

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

Kayıtlardan Ahmed'in daha önceden bu sancakta 1829 akçalık tımar tasarruf ederken mazul olduğu anlaşılmaktadır. Bu tımar tevcihinde de gelir artışı olduğu görülmektedir.¹⁰⁴

Yeni verilen tımarlar içerisinde gelir artışlarının yanında gelirleri aynı kalan veya azalanları da görmek mümkündür. Paşa Bekir bin Sultanşah daha önceden aynı sancakta 5423 akçalık bir tımar tasarruf ederken mazul olmuştur. 10 Mart 1528 tarihinde Bahsedilen Paşa Bekire' yine bu sancakta aynı tutarda bir tımar tevcih edilmiştir.¹⁰⁵ Tımar gelirleri aynı kalan sipahilere bir örnekte 18 Nisan 1527 tarihinde 4800 akçalık tımar verilen Hüseyin'dir. Hüseyin, daha önceden bu sancakta aynı miktarda bir tımarı tasarruf ederken mazul olmuş ve sonrasında bahsettiğimiz 4800 akçalık bu tımar verilmiştir.

Sancak içerisinde eski tımarına yeniden verilen sipahiler de dikkati çekmektedir. Daha önceden tımarından mazul olan Mustafa'ya 6 Şubat 1524 tarihinde eski tımarı geri verilmiştir. Bahsedilen tımarın geliri 727 akçadır.¹⁰⁶ 30 Nisan 1530 tarihinde İlyas bin Yusuf'a 2550 akçalık bir tımar verilmiştir. Kayıtlardan bu tımarın İlyas'ın mazul olduğu eski tımarı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁷ Bahsedilen örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Defterde yeni verilen tımarlar içerisinde gelirleri eskiden tasarruf edilen tımarla oranla düşüş gösterenlerde bulunmaktadır. Hamid Sancağında 3000 akçalık tımarından mazul olan Tuğrul'a 1 Ekim 1527 tarihinde yine bu sancaktan 2500 akçalık yeni bir tımar verilmiştir.¹⁰⁸ Yine bu sancakta 30645 akçalık zeamet tasarruf eden be-nam-ı Sirozlu Hasan'a aynı sancakta 23169 akçalık yeni bir zeamet verilmiş ve "*noksanının tekmil edilmesi*" için hüküm-i şerif verilmiştir.¹⁰⁹

TABLO 3: Hamid Sancağı İçerisinde Tımar Değişikliği

Sıra No	Adı	Eski Tımar Geliri	Yeni Tımar Geliri	Veriliş Tarihi	Sayfa
1	Abdi	1740	3060	25 Şubat 1524	120
2	Ahmed	1829	2400	1 Aralık 1527	133
3	Hasan v. Mustafa	974	974	3 Temmuz 1533	104
4	Hüseyin	4800	4800	18 Nisan 1527	133
5	İlaldı	2100	2001	11 Ocak 1530	106

¹⁰⁴ TD 107, s. 133.

¹⁰⁵ TD 107, s. 129.

¹⁰⁶ TD 107, s. 109.

¹⁰⁷ TD 107, s. 187.

¹⁰⁸ TD 107, s. 114.

¹⁰⁹ TD 107, s. 137.

6	İlyas b. Yusuf	2550	2550	30 Nisan 1530	187
7	İskender	4044	4585	20 Şubat 1528	218
8	İsmail b. Ali	1850	1850	3 Şubat 1524	188
9	İvaz	4100	4999	6 Aralık 1523	93
10	Kasım bin Ahmed	5220	7320	28 Kasım 1528	93
11	Mahmud b. Mehmed	11333	11333	27 Ocak 1530	188
12	Mehmed	3003	3675	29 Eylül 1527	113
13	Mustafa	727	727	6 Şubat 1524	109
14	Mustafa b. Ahmed	17609	20609	1 Aralık 1528	93
15	Mustan	625	625	15 Kasım 1523	110
16	Paşa Bekir b. Sultan Şah	5423	5423	10 Mart 1528	129
17	Piri	1710	1708	26 Mart 1528	220
18	Seferşah	1450	1425	21 Haziran 1524	119
19	Sirozlu Hasan	30645	46814	26 Aralık 1526	134
20	Tuğrul	3000	2500	1 Ekim 1527	114

3. TİMAR VERİLEN SİPAHİZADELER

Tımar tasarruf eden sipahilerin oğulları da askeri sınıftan kabul edilir ve defterlerde ayrıca yazılarak raiyyet rüsumundan muaf tutulurlardı. Tımar tevcihatı içerisinde babasının tasarruf ettiği tımarların belirli kıstaslarla, babalarının vefatı ile oğullarına verilebildiği görülmekle birlikte babadan oğula geçen şey doğrudan doğruya babasının tımarı değil, sadece devletten bir dirlik istemek hakkıdır. Babalarının daha önceden almış oldukları terakkiler babadan oğula müktesep bir hak olarak geçemezdi. Sipahiye sipahi yapan veraset ve servetten ziyade liyakattir.¹¹⁰

İncelenen kayıtlarda sipahizadenin babası vefat ettiğinde oğluna aynı sancak veya başka bir sancaktan tımar verilebildiği görülmektedir. Kayıtlardan, Hamid sancağı dışından on bir farklı sancaktan gelen sipahi oğullarına değişik miktarlarda tımar verildiği anlaşılmaktadır. Bahsettiğimiz nedenlerle dışarıdan gelerek Hamid Sancağında yeni tımar alan sipahizade sayısı otuz beştir. Başka Sancaklardan gelen bu sipahilerin on biri Kütahya, sekizi Teke, dördü Aydın, üçü Menteşe Sancağından gelerek Hamid Sancağında yeni tımar almışken, geriye kalan ikişer sipahizade Saruhan ve Koca İli Sancağından ve birer

¹¹⁰ Ö. Lütfi Barkan, Türkiye’de Toprak Meselesi, Gözlem Yay., İstanbul 1980, s. 287. Tımar tasarruf edenlere verilen terakkilerle ilgili bkz. Nicoara Beldiceanu, XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti’nde Tımar, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara 1985, s. 66.

sipahizade de Sultanönü, Kastamonu, Karahisar, Bolu ve Biga Sancaklarından gelmişlerdir.

Başka sancaklardan gelen sipahizadeler içerisinde en büyük grup Kütahya Sancağından gelenlerdir. Çalışmamızda Kütahya Sancağındaki tımarından mazul olup Hamid Sancağından yeni tımar verilenlerden bahsetmiştik. Ayrıca bu sipahilerin yanında babası bahsedilen sancakta tımar tasarruf ederken fevt olduğu için Hamid Sancağında tımar verilen sipahizadeler de görülmektedir. Hamid Sancağında 1 Ağustos 1528 tarihinde Mahmud'a 4000 akçalık tımar verilmiştir. Mahmud'un babası Mehmed Kütahya Sancağında 20500 akçalık zeamet tasarruf ederken fevt olmuş ve dergâh-ı aliden 4000 akçalık tımar tasarruf etmesi için hükm-i şerif verilmiştir.¹¹¹ Farklı bir durum 13 Ekim 1527 tarihinde Hıdır'a verilen tımarla karşımıza çıkmaktadır. Bahsedilen Hıdır'ın Kütahya Sancağında 684 akçalık tımar tasarruf ederken fevt olan Ömer'in oğlu olduğu için tımar verildiği kaydedilmiş ve 700 akçalık bir hisse verilmiştir.¹¹² Hıdır'a verilen hissenin babasının tasarruf ettiği hisseden fazla olması dikkati çekmektedir.

Teke Sancağındaki dirliklerinde vefat edenlerin oğullarına verilen tımarlar da dikkati çekmektedir. Daha önceden Teke Sancağında zeamet veya tımar tasarruf ederlerken fevt olan dirlik sahiplerinin oğullarına değişik miktarlarda tımar tevcih edildiği görülmektedir. Hüseyin bin Umura 1530 senesinin Ocak ayında Hamid Sancağından 4000 akçalık tımar verilmiştir. Kayıtlardan babası Umur'un Teke Sancağında 26629 akçalık zeamet tasarruf ederken fevt olduğu, oğlu Hüseyin'in 4000 akçalık tımar için hükm-i şerif ibraz ettiği anlaşılmaktadır.¹¹³ Benzer şekilde, 28 Ağustos 1530 tarihinde de Ali bin Kaya'ya 2546 akçalık tımar verilmiştir. Kayıtlardan Alinin Babası Kaya'nın da Teke Sancağında 24869 akçalık bir zeamet tasarruf ederken fevt olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁴ Zaimlerin yanında tımar tasarruf ederken fevt olan sipahilerin oğullarına da Hamid Sancağında tımar verildiği görülmektedir. Mustafa Bin Bayezid'in babası Teke Sancağında 7766 akçalık tımar tasarruf ederken fevt olmuş ve oğlu Mustafa'ya 29 Mayıs 1527 tarihinde bu sancaktan 3000 akçalık tımar verilmiştir.¹¹⁵

¹¹¹ TD 107, s. 215.

¹¹² TD 107, s. 186.

¹¹³ TD 107, s. 196.

¹¹⁴ TD 107, s. 141.

¹¹⁵ TD 107, s. 118.

Başka Sancaklardan gelen sipahizadelerin yanında Hamid Sancağında bulunan sipahizadelere de tımarlar verildiği görülmektedir. Davud bin Şah Ali 10 Şubat 1528 tarihinde bu sancakta 4766 akçalık tımar almıştır. Kayıtlardan babası Şah Ali'nin Hamid Sancağında 27646 akçalık zeamet tasarruf ederken vefat ettiği için bu tımarın kendisine verildiği kaydedilmiştir.¹¹⁶ Başka bir örnekte de Elvan'ın babası Seydi Ahmed'in tımar tasarruf ederken fevt olduğu ve bu tımarın oğlu Elvan'a 13 Aralık 1523 tarihinde “*birinci cebelü eşdirmek üzere*” verildiği görülmektedir.¹¹⁷

Sipahizadelere babalarının ölümüyle birlikte mahlûl bulunan herhangi bir tımar verilebildiği gibi, babalarından boşalan tımara da görevlendirilebilmekteydiler. Babasının tımarına verilenlerle ilgili bir örnek Mustafa bin Ali'ye verilen tımandır. Babası Ali bu sancakta tımandan hisse tasarruf ederken vefat etmiş ve hissesi 7 Şubat 1525 tarihinde oğluna verilmiştir. Kayıtlarda Mustafa'nın 1414 akçalık hissesi için “*10 yaşına varınca cebelü eşdirir*” notu düşülmüştür.¹¹⁸ Benzer bir kayıt da Süleyman bin Şah Ali'ye verilen tımarla karşımıza çıkmaktadır. Şah Ali bu sancakta tımar tasarruf ederken vefat etmiş ve bu nedenle oğlu Süleyman'a “*on yaşına varınca cebelüsü eşer*” kaydıyla 4501 akçalık tımar verilmiştir.¹¹⁹ Aynı kaydın düşüldüğü bir başka örnek de Mustafa'nın oğulları Mehmed ve Halil'e 26 Ocak 1531 tarihinde verilen tımandır. Bahsedilen Mustafa bu sancakta tımar tasarruf ederken vefat etmiş ve oğullarına 3726 akçalık tımar “*on yaşına varınca birer cebelüleri eşmek üzere*” verilmiştir.¹²⁰

Babasının vefatıyla tımar almaya hak kazanan sipahizadelerin yanında “*karındaşının*” vefatıyla tımarlar alan sipahizadelere bulunmaktaydı. 21 Ocak 1530 tarihinde Urla adındaki sipahizadeye, kardeşi Şahkulu'nun Bolu Sancağında 1888 akçalık tımandan fevt olduğu ve kendisinin de Hamid Sancağında “*mucibince sipahizade olduğu*” için 2407 akçalık tımar verilmiştir.¹²¹ Emir bin Ali Bey'e 23 Kasım 1527 tarihinde Hamid Sancağından 1864 akçalık tımar verilmiştir. Kayıtlarda Emir'in sipahizade olduğu ve kardeşi Evrenos'un bu tımandan fevt olduğu için bu tımarın verildiği anlaşılmaktadır.¹²²

¹¹⁶ TD 107, s. 95.

¹¹⁷ TD 107, s. 219.

¹¹⁸ TD 107, s. 104.

¹¹⁹ TD 107, s. 184.

¹²⁰ TD 107, s. 222.

¹²¹ TD 107, s. 101.

¹²² TD 107, s. 210.

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

Vefat eden baba ve kardeşlerin yerine verilen tımarların yanında feragat yoluyla devredilen tımarlarda görülmektedir. Hamid Sancağında tımar tasarruf eden Yusuf feragat edip, tımarı başka kimseye tımar olmamak şartıyla oğlu Cafer'e verilmiştir.¹²³ Ekim 1530'da verilen bu tımarın geliri 4794 akçadır. 13 Eylül 1524 tarihinde de Şah Ali'nin kardeşi Pir tımarından feragat ettiği için bu tımar Şah Ali'ye verilmiştir. Şah Ali bahsedilen tarihte *"bir eşkinici cebeli eşdirmek üzere"* 4185 akçalık tımar almıştır.¹²⁴

Tımar tasarruf edenlerin, emekli veya ma'lul olması durumunda da tımarları oğullarına verilebilmekteydi. Bali Bey Hamid Sancağında tımar tasarruf ederken ma'lul olup tımarından emekli olmuş ve 1102 akçalık tımarı 25 Mayıs 1528 tarihinde oğlu Ayaz'a verilmiştir.¹²⁵

Vefat nedeniyle el değiştiren veya yeni verilen tımarların yanında babaları tımar tasarruf ederken, sipahizadelere verilen tımarlarda dikkati çekmektedir. Ali bin Bektaş'a 14 Aralık 1527 tarihinde bu sancaktaki bir tımandan 854 akçalık hisse verilmiştir. Kayıtlardan babası Bektaş'ın Koca İli Sancağında 4230 akçalık tımar tasarruf ederken oğlu Ali'ye *"sonradan kendine tımar olmamak şartıyla"* bahsettiğimiz hissenin verildiği anlaşılmaktadır.¹²⁶ Benzer bir başka örnekte 23 Kasım 1527 tarihinde Yardım'a verilen 4287 akçalık tımandır. Kayıtlardan Yardım'ın babası Ali'nin sipahi olduğu ve dergah-ı aliden alınan bir hükm-i şerif mucibince bu tımarın verildiği görülmektedir. Hükümde, bahsedilen tımarı sonradan kendisine tımar olmamak şartıyla oğlu mezbur Yardım'a tevcih edesiniz denilmektedir.¹²⁷

TABLO 4: Sipahizade Oldukları İçin Tımar Verilenler

Sıra No	Adı	Babasının Tımarının Bulunduğu Sancak	Açıklama	Babasının Tımarının Geliri	Yeni verilen Tımarın Geliri	Veriliş Tarihi	Sayfa
1	Ağa	Hamid	Mezkûrun babası Halil yine bu sancakta tımandan fevt olmağın verildi.	1010	274	3 Haziran 1524	109

¹²³ TD 107, s. 137.

¹²⁴ TD 107, s. 105.

¹²⁵ TD 107, s. 150.

¹²⁶ TD 107, s. 128.

¹²⁷ TD 107, s. 206.

Serkan Sarı

2	Adilhan	Hamid	Mezkûrun babası Yusuf livaya-i mezburda sipahi tımarından fevt olub ve mezkûr Adilhan mutasarruf olmak üzere verildi.	1235	702	9 Nisan 1530	228
3	Ağa b. Karaca	Hamid	Mezkûrun babası livayı mezburda tımar tasarruf idüp fevt olmağın verildi.	3000	1686	25 Nisan 1527	150
4	Ahmed	Saruhan	nevbet tımar tasarruf ederken fevt olan Bali Bey oğlu olmağın verildi.	2000	1315	29 Mayıs 1527	101
5	Ali	Hamid	Mezkûrun babası Mehmed sabıkan bu tımarından fevt olmağın verildi.	-	1770	20 Ağustos 1524	198
6	Ali	Hamid	Mezkûrun babası livayı mezburda tımarından fevt olan Hasan'ın oğlu olmağın verildi.	2445	1280	8 Aralık 1523	199
7	Ali b. Bektaş	Koca ili	Mezkûrun babası tımara mutasarruf olup kendine tımar olmamak şartıyla mezbura verildi.	4230	854	14 Aralık 1527	128
8	Ali b. Süleyman	Kütahya	Mezkûrun babası hisse tasarruf ederken fevt olmağın verildi.	590	426	25 Ekim 1524	110
9	Ali bin Kaya	Teke	Mezkûrun babası zeamet tasarruf ederken fevt olmağın verildi.	24869	2546	28 Ağustos 1530	141
10	Ayvaz b. Bali bey	Hamid	Mezkûrun babası sabıkan bu tımara mutasarruf olup ma'lul ve mütekaid olmağın verildi.	-	1102	25 Mayıs 1528	150
11	Bahşayış b. Ahmed	Hamid	Mezkûrun babası livayı mezburda nevbet tımarından fevt olmağın verildi.	1666	1230	10 Ekim 1530	195
12	Bali b. Hamza	Kütahya	Mezkûrun babası tımarından fevt olmağın verildi.	2415	1000	7 Ocak 1530	194
13	Bayezid	Kütahya	Mezkûrun babası	330	200	14 Ekim 1527	113

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

			sancağında nevbet tımarıdan fevt olmağın verildi Nevbet				
14	Budak b. İvaz	Teke	Mezkûrun babası fevt olmağın verildi	3883	1500	4 Aralık 1527	195
15	Cafer b. Yusuf	Hamid	Mezkûrun babası kabeye gidüb tımarından bil-küllüye feragat idup ve ba'de kimesneye tımar olunmamak şartıyla mezbur oğluna bildirmeğın verildi.	-	4794	1 Kasım 1530	137
16	Cihan	Hamid	Mezkûrun babası Hamza liva-i mezburda tımarıdan fevt olmağın verildi.	6469	2230	24 Nisan 1527	198
17	Davud b. Şah Ali	Hamid	Mezkûr yine bu sancakta zeamet tasarruf ederken fevt olan mezbur Şah Ali'nin oğlu olmağın verildi.	27646	4766	10 Şubat 1528	95
18	Durmuş b. İne Han	Kutahya	Mezkûrun babası tımarıdan fevt olmağın verildi	7986	4999	23 Nisan 1527	191
19	Durmuş b. Mahmud	Hamid	Mezkûrun karındaşı Yusuf bu tımarıdan fevt olub ve Mahmud nam müteveffa sipahi bey sulbi oğlu olmağın verildi.	-	2671	13 Aralık 1523	219
20	Durmuş b. Seydi	Hamid	Mezkûr babası Seydi bu tımarıdan fevt olmağın hissesi oğluna verildi.	-	876	23 Şubat 1529	198
21	Elvan	Hamid	Mezkûrun babası seydi ahmed bu tımarıdan fevt olmağın birinci cebelü Eştirmek üzere verildi.	-	855	13 Aralık 1523	219
22	Elvan	Hamid	Mezkûrun babası mahmud bu tımarıdan fevt olmağın verildi.	-	3123	24 Ocak 1530	220
23	Emir	Hamid	Mezkûr sipahizade olub ve karındaşı Ali Bey oğlu Evrenos Bu tımarıdan fevt olmağın	-	1864	23 Kasım 1527	210

Serkan Sarı

			verildi.				
24	Emirşah	Hamid	Mezkûr liva-i mezburda tımardan fevt olan Yahya'nın oğlu olmağın verildi.	3573	890	28 Ağustos 1530	197
25	Emirşah	Saruhan	Mezkûrun babası Doğan tımardan fevt olmağın verildi.	5800	1500	9 Mart 1530	201
26	Emirşah	Teke	Mezkûrun babası Mustafa tımardan fevt olmağın verildi.	963	582	2 Kasım 1524	225
27	Hacı b. İskender	Kütahya	Mezkûrun babası tımardan fevt olmağın verildi.	2800	898	1 Kasım 1530	196
28	Hacı b. Saruhan	Hamid	Mezkûrun babası sabıkan bu tımara mutasarrıf olup fevt olmağın verildi. Nevbet	-	1477	18 Ocak 1524	112
29	Halim b. Bekir	Hamid	Mezkûrun babası fevt olmağın oğluna verildi.	-	1386	1 Nisan 1524	188
30	Hamid ve Pir Ahmed	Hamid	Mezkûrların babası yine bu tımardan fevt olmağın verildi.	-	6389	4 Haziran 1526	94
31	Hamza b. Abdi	Aydın	Mezkûrun babası tımardan fevt olmağın verildi.	1953	500	30 Mart 1528	191
32	Hamza b. Mehmed	Menteşe	Mezkûrun babası tımardan fevt olmağın verildi.	3200	2640	15 Ocak 1530	132
33	Hasan Rüstem	Hamid	Mezkûr Hasan'ın babası Musa yine bu tımardan fevt olmağın verildi. Nevbet		545	31 Ocak 1524	109
34	Hasan b. Piri	Hamid	Mezkûrun babası Liva-i mezburda tımardan fevt olmağın verildi.	4574	1813	15 Kasım 1523	148
35	Hıdır	Kütahya	Mezkûrun babası nevbet tımarında fevt olan Ömerin oğlu olmağın verildi.	684	700	13 Ekim 1527	186

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

36	Hıdır b. Hamza	Hamid	Mezkûrun babası yine bu sancakta fevt olmağın oğluna verildi.	-	706	27 Ekim 1530	130
37	Hıdır b. Kara Yahya	Hamid	Mezkûrun babası sabıkan bu tımara mutasarrıf olup Alman seferinde fevt olmağın an mucib-i emr gerü oğluna verildi.	-	3505	12 Nisan 1530	138
38	Hıdır v. Hüseyin	Hamid	Mezkûrun babası yine bu sancakta tımdardan fevt olmağın verildi.	4390	1325	29 Ocak 1530	107
39	Hızır ve Veli	Hamid	Mezkûr Hızır'ın babası İvaz ve Mezkûr Veli'nin babası Hasan livayı mezburda tımdardan fevt olmağın verildi.	İvaz:1410 Hasan:4242	1986	1 Ocak 1528	218
40	Hızır b. Yusuf	Hamid	Mezkûrun babası Yusuf bu tımdardan fevt olmağın oğluna verildi.	-	673	22 Aralık 1528	214
41	Hızır ve Ahmed Veledan-ı Çavuş Mustafa	Kütahya	Mezkûranın babaları Çavuş Mustafa tımdardan fevt olmağın verildi. Nevbet	4640	1500	11 Mayıs 1530	106
42	Hüseyin	Hamid	Mezkûrun babası Ahmet liva-i mezburda nevbet hisseden fevt olmağın verildi.	850	476	1 Ekim 1525	109
43	Hüseyin b. Kasım	Sultanönü	Mezkûrun babası tımdardan fevt olmağın verildi.	2284	2755	6 Temmuz 1529	149
44	Hüseyin b. Umur	Teke	Mezkûrun babası zeametden fevt olub hükm-i şerif ibraz etmeğın verildi.	26629	4000	10 Ocak 1530	196
45	Hüseyin b. İsmail	Hamid	Mezkûrun babası liva-i mezburda tımara mutasarrıf olup fevt olmağın verildi	4476	1708	24 Ekim 1524	141
46	Hüseyin b. Mahmud	Hamid	Mezkûrun babası Mahmud fevt olmağın mezburun oğlu Mezkûr Hüseyin'e everildi.	-	15388	8 Kasım 1527	94
47	Hüseyin b. İsa	Teke	Mezkûrun babası tımar tasarruf ederken fevt	3000	2060	21 Ocak 1530	104

Serkan Sarı

			olmağın verildi.				
48	İbrahim	Kastamonu	Tımar tasarruf ederken fevt olan Oğuz Han'ın oğlu olmağın verildi.	4599	1473	1 Haziran 1528	101
49	İlaldı b. Hamza	Hamid	Mezkûrun karındaşı bu tımdardan fevt olmağın verildi.	-	1102	10 Ocak 1530	150
51	İlyas	Hamid	Mezkûrun babası Hızır yine bu hissedenden fevt olmağın verildi.	764	764	21 Ocak 1530	109
52	İlyas b. Yahya	Aydın	Mezkûrun babası tımar tasarruf ederken fevt olmağın verildi.	9000	3852	23 Ocak 1529	175
53	Kara	Koca ili	Mezkûrun babası Turhan tımdardan fevt olmağın verildi.	5520	1734	8 Ekim 1530	205
54	Karaman bin Mahmud	Karahisar	Mezkûrun babası tımar tasarruf ederken fevt olmağın verildi.	1271	320	9 Ağustos 1528	144
55	Kün b. İvaz	Teke	Mezkûrun babası İvaz, tımdardan fevt olmağın verildi.	4469	1450	22 Mayıs 1527	107
56	Latif b. Ahmed	Teke	Mezkûrun babası tımdardan fevt olup verildi.	1752	702	24 Ocak 1530	118
57	Latif b. Can Paşa	Hamid	Mezkûrun babası livai mezburda akçalık nevbet tımdardan fevt olmağın verildi.	925	929	2 Ekim 1525	196
58	Mahmud	Kütahya	Mezkûrun babası Mehmed zeamet tasarruf edup fevt olmağın dergâh-ı mualladan 4000 akçalık tımar idesün deyu hükmi-i şerif ibraz etmeğın verildi.	20500	4000	1 Ağustos 1528	215
59	Mahmud b. Çavuş Mustafa	Hamid	Mezkûrun babası livai mezburda tımdardan fevt olmağın verildi.	6069	2517	11 Kasım 1523	190
60	Mahmud b. Kasım	Hamid	Mezkûrun babası bu tımara mutasarrıf iken fevt olmağın oğluna verildi.	3730	1860	22 Ekim 1523	183

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

61	Mehmed	Hamid	Mezkûrun babası Piri bu tımandan fevt olmağın kendü oğluna verildi. Nevbet	-	681	14 Ekim 1528	108
62	Mehmed ve Ali Veledan-ı Şehsuvar	Hamid	Mezkûrların babaları İiva-i mezburda tımar tasarruf iderken fevt olmağın verildi. Nevbet	2000	1464	30 Mayıs 1528	140
63	Mehmed ve halil Veledanı mustafa	Hamid	Mezkûrların babaları Mustafa bu tımandan fevt olmağın 10 yaşına varınca birer cebelüleri eşmek üzere oğullarına verildi.		3726	6 Şubat 1530	222
64	Murad	Menteşe	Mezkûrun babası Seydi Gazi tımar tasarruf iderken fevt olmağın verildi.	13709	3600	31 Aralık 1527	197
65	Murad bin Calebvirmiş	Aydın	Mezkûrun babası tımar tasarruf idüp fevt olmağın verildi.	7000	471	11 Şubat 1528	137
66	Mustafa	-	Mezkûrun babası Hasan zeamet tasarruf iderken fevt olmağın verildi.	24000	4999	5 Şubat 1528	94
67	Mustafa	Kütahya	Mezkûrun babası Yakup tımar tasarruf iderken fevt olmağın verildi.	2102	600	27 Ağustos 1530	103
68	Mustafa b. Ali	Hamid	Mezkûrun babası sabıkan yine bu tımandan hisse tasarruf iderken fevt olmağın verildi, 10 yaşına varınca cebelü eşdirir.	1414	1414	7 Şubat 1529	104
69	Mustafa b. Bayezid	Teke	Mezkûrun babası tımar tasarruf idüp fevt olmağın verildi.	7766	3000	29 Mayıs 1527	118
70	Mustafa bin İsmail	Aydın	Mezkûrun babası tımandan fevt olmağın verildi.	3834	2000	17 Ocak 1528	139
71	Nezir b. Hamza		Mezkûrun babası fevt olmağın cebelü eştirmek üzere oğluna verildi.		1000	15 Şubat 1526	128

Serkan Sarı

72	Ömer	Hamid	Mezkûrun babası Mehmed bu tımardan fevt olmağın verildi, Birinci cebelüsü eşer. nevbet	-	1315	23 Ekim 1524	213
73	Ömer b. Sefer Şah	Hamid	Mezkûrun babası yine bu tımardan hisseye mutasarrıf iken fevt olmağın oğluna verildi.	-	2531	8 Mayıs 1530	117
74	Pir Ahmed bin Hüseyin	Hamid	Mezkûrun babası Liva-i mezburda tımar tasarruf ederken fevt olmağın virildi.	3000	1519	27 Kasım 1529	138
75	Resul	Hamid	Mezkûrun babası Ahmed liva-i mezburda nevbet tımardan fevt olmağın verildi.	851	1200	5 Haziran 1527	218
76	Resul	Kütahya	Mezkûrun babası tımardan fevt olmağın verildi.	4000	2600	19 Nisan 1530	221
77	Sadi	Hamid	Mezkûrun babası Mustafa bu tımardan fevt olmağın kendi oğluna verildi.	-	3242	23 Nisan 1527	216
78	Sefer b. İskender	Hamid	Mezkûrun babası yine bu sancakta tımara mutasarrıf iken fevt olmağın verildi.	11213	3478	11 Temmuz 1529	123
79	Sefer b. Mustafa	Hamid	Mezkûrun babası livay-ı mezburda tımar tasarruf ederken fevt olmağın verildi.	4668	2268	12 Kasım 1530	124
80	Sefer bin Ayaz	Menteşe	Mezkûrun babası tımar tasarruf ederken fevt olmağın verildi.	7191	3600	25 Ocak 1530	142
81	Seydi Ali ve Musa	Hamid	Mezkûrların babası Hamza bu tımara mutasarrıf iken fevt olmağın oğulları mezburan ber-vech-i Müsterek yarısını birinci cebelüsü eşmek üzere verildi.	-	3981	21 Aralık 1526	208

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

82	Seydi Bali	Hamid	Mezkûrun babası Üveys bu tımara mutasarrıf iken fevt olub ve karındaşı olmayıb mezbur oğluna birinci cebelü eştirmek üzere verildi.	-	2788	16 Temmuz 1529	
83	Süleyman b. Şahali	Hamid	Mezkûr liva-i mezburda tımar tasarruf iderken fevt olan mezbur Şah Ali'nin oğlu olmağın verildi. On yaşına varınca cebelüsü eşer.	8600	4501	5 Şubat 1528	184
84	Şah Ali	Hamid	Mezkûrun karındaşı Pir bu tımandan feragat itmegin mezbura bir eşkinci cebelü eştirmek üzere verildi.	-	4185	13 Eylül 1524	105
85	Timur b. Halil	Hamid	Mezkûrun babası bu sancakta nevbet tımar tasarruf ederken fevt olmağın verildi.	1680	2870	10 Ocak 1530	100
86	Ulaş b. Mir Ali	Hamid	Mezkûrun babası bu tımara mutasarrıf iken fevt olmağın oğluna verildi.	-	426	14 Ekim 1527	110
87	Umur b. İskender	Biga	Mezkûrun babası tımandan fevt olmağın verildi.	3000	1676	25 Nisan 1527	194
88	Urla	Bolu	Fevt olan Şah Kulu karındaşı ve mucibince sipahizade olmağın verildi.	1888	2407	21 Ocak 1530	101
89	Mehmed b. Ali	Kütahya	Mezkûrun babası tımandan fevt olmağın verildi.	1864	530	10 Ocak 1530	129
90	Veli	Hamid	Mezkûrun karındaşı Ali bu tımari tasarruf ederken fevt olmağın verildi.	-	721	11 Aralık 1528	102
91	Yakup	Hamid	Mezkûrun babası Abdi sabıkan bu tımarla fevt olmağın kendi oğluna verildi.	-	920	4 Eylül 1524	196

92	Yardıml	-	Mezkûrun babası Ali sipahiyan ba'de kendüye tımar olmamak şartıyla oğlu mezbur Yardıma tevcih idesüz deyu dergâh-ı mualladan hükmü şerif verildi.	-	4287	23 Kasım 1527	206
93	Yusuf b. Bekir	Hamid	Mezkûrun babası fevt olup tımarı oğluna verildi.	-	3320	31 Aralık 1526	128

SONUÇ

İncelediğimiz kayıtlarda görülen tımar değişikliklerinin çoğunluğu mazul olma nedeniyle gerçekteşmiştir. Kayıtlardan anlaşıldığı üzere daha önceden tımar tasarruf ederken mazul olan sipahiler bir müddet bekledikten sonra tekrar tımar alabilmişlerdir. İncelediğimiz örnekler içerisinde iki sipahinin daha önceki tımarlarından mazul olma ve yeni tımar verilış tarihi birlikte kaydedilmiştir. Bahsettiğimiz iki sipahi üç yıl dokuz ay beklemiş ve sonrasında yeni tımarlarını alabilmişlerdir. Tımarlardan mazul olma nedenleriyle ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Yalnızca bir sipahi Saruhan Sancağında tasarruf ettiği tımarından kusuru bulunduğu için mazul olmuştur. Bir tımar tevcihatında da yeni verilen tımarın mahlul olma nedeni olarak sipahisinin sefere katılmadığı ve bu nedenle tahvilindeki tımarın mahlul olduğu anlaşılmaktadır. Tımarlardan mazul oldukları kaydedilen sipahilerin çoğunluğuna daha yüksek gelirli tımarların verildiği görülmektedir. Yeni verilen tımarının geliri daha önceki mazul olduğu tımarınıninkinden düşük olan bazı sipahiler için ise noksanı tekml olunmak üzere kaydının düşüldüğu görülmüştür.

Tımar verilenler içerisinde bir grup ifa ettikleri bir takım görevler nedeniyle bu tımarları almışlardır. Merkezin denetiminde bulunan bu görevlilerin bölgede bulunması merkezi otoritenin ihdas ettirilmesiyle de alakalı görülmektedir. Bu grup içerisinde silahdarlar, sekbanlar, dergah-ı ali çavuşları, katipler ve hassa doğancıları gibi merkez görevlilerinin yanında günlük aldıkları ulufe bedelince tımar verilen görevliler de bulunmaktaydı. İncelenen kayıtlarda yevmi ulufe tasarruf ederken tımar verilen yedi örnek bulunmaktadır. Bu örneklerin ikisinde 10 akçalık ulufe tasarruf edilirken ikisine de 6666 akçalık tımar verilmiştir. Yine iki örnekte de 17 akçalık ulufe tasarruf edenlere 11333 akçalık tımar verilmiştir. Bunların haricinde 14 akça ulufeye mutasarrıf olana 9333 akçalık bir tımar verilirken, 16 akçalık ulufe tasarruf edene 10666 akçalık

ve 18 akça ulufe tasarruf edene de 12000 akçalık tımar verilmiştir. Tahsis edilen tımar gelirleri ile alınan ulufe miktarları arasında 666,6'ya yuvarlanabilecek bir oran olduğu görülmektedir.

İfa ettikleri görevler nedeniyle tımar verilenler içerisinde vezir Ayas Paşa'nın kapıcılarından olduğu belirtilen İlyas Kethüdaya, Kasım Bey'in Çaşnigirbaşısı olduğu kaydedilen Ferhad'a ve Rum Beylerbeyinin kapıcıbaşısı olduğu anlaşılan Hamza'ya verilen tımarlar dikkati çekmektedir.

Yukarıda bahsedilen merkez görevlilerinin yanında eyalet defterdarı, mirliva, miralay, miralem, serasker ve çeri sürücüsü gibi taşrada görev yapanlara verilen tımarları da görmek mümkündür. Ayrıca sancakta bulunan piyade ve müsellemlerinin amirlerine de tımar tevcih edilmiştir. Sancakta bulunan Eğirdir ve Gölhisar Kalesi görevlileri de tımar tasarruf etmektedir. Bilhassa Eğirdir Kalesi görevlileri defterde ayrı bir başlık altında verilmiştir. Kalede bir dizdar, bir kethüda ve bir imamın yanında otuz yedide mervan yazılmıştır. Bu Mervanlardan dördü kalede bulunan baruthane görevli iken bir de nakkarezen kaydedilmiştir. Kayıtlardan kalede kudüm de denilen nakkarenin çalındığı anlaşılıyor fakat kalede görevli bir mehter takımından bahsetmekte mümkün görünmemektedir.

Yeni verilen tımarlar içerisinde feragat yoluyla el değiştiren tımarlarla, tımar tasarruf ederken vefat edenlerin çocuklarına verilen tımarlar önemli bir yer tutmaktadır. Benzer şekilde tımar tasarruf eden kardeşin vefatıyla da diğer kardeşlerine tımar verilmekteydi. Defterde bu gibi durumlarla ilgili "mucibince sipahizade olmağın virildi" ifadesi kullanılmıştır. Tımar tasarruf ederken vefat edenlerin küçük yaşta oğullarına da tımar verildiği, defterde geçen "on yaşına varınca cebelü eşdirir" kaydından anlaşılmaktadır.

Tımar tevcihatında dikkati çeken noktalardan biriside sipahilerin farklı sancaklardan mazul olan sipahilerin sayısının çokluğudur. Daha önceden başka sancakta tımar tasarruf ederken mazul olan veya babası başka sancakta tımar tasarruf ederken vefat eden ve hamid sancağında yeni tımar alanlar incelendiğinde on yedi farklı sancaktan gelenler görülmekte olup hatta farklı eyaletten gönderilenler de dikkati çekmektedir. Bu durumun, sipahilerin tasarruf ettikleri tımara bağlanıp kalmasını ve zaman içerisinde o bölgenin bir parçası haline gelmelerini önleyecek bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tahrir Defteri, No: 107, 121.

AFYONCU, Erhan; “Mir-i Alem (Osmanlılar ’da)”, İslam Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul 2005, s. 124-125.

AKDAĞ, Mustafa; “Tımar Rejiminin Bozuluşu”, AÜDTCF Dergisi, C. III, S. 4, Ankara 1945, s.419-431.

AKDAĞ, Mustafa; Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, C. II, Ankara 1999.

AKGÜNDÜZ, Ahmed; Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, C. 1, İstanbul 1990.

ARIKAN, Zeki; XV-XVI. Yüzyıllarda Hamid Sancağı, İzmir 1988.

AYDIN, Bilgin, GÜNALAN, Rifat; “XVI. Yüzyılda Osmanlı Eyalet Defterdarlıklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, Osmanlı Araştırmaları, S. XXX, İstanbul 2007, s. 57-73.

BARKAN, Ö. Lütfi; Türkiye’de Toprak Meselesi, Gözlem Yay., İstanbul 1980.

BELDİCEANU, Nicoara; XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti’nde Tımar, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara 1985.

BİLGE, Sadık Müfit; “Macaristan’da Osmanlı Hakimiyetinin ve İdari Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi”, OTAM, S. 11, 2000, s. 33-81.

CİN, Halil; Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

DEVELİOĞLU, Ferid; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara 2007, s. 802.

EMECEN, Feridun M.; Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum, Timaş Yay., İstanbul 2011.

ERDOĞAN, Emine; “Tımar Tevcih Sebepleri Üzerine Bir Kaynak Değerlendirmesi”, OTAM, S. 19, 2006, s. 175-187.

GENÇ, Mehmet; Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, İstanbul 2000.

GÖYÜNÇ, Nejat; “ Osmanlı Devletinde Taşra Teşkilatı” Osmanlı, C.VI, İstanbul 2000, s. 77-88.

İNALCIK, Halil; “Raiyyet Rüşumu”, Belleten, C.XXIII, S. 92, 1959, s. 575-610.

İNALCIK, Halil; “Tımar”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 41, İstanbul 2012, s. 168-173.

İNALCIK, Halil; Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), YKY Yay., İstanbul 2003.

Hamid Sancağında Tımar Tevcihatı ve Sipahiler (1521-1535)

KARACA, Behset; XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası, Isparta 2009.

KARACA, Behset; XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı, Isparta 2002.

MİNORSKY, V. ;“Sipahi”,İslam Ansiklopedisi, MEB yayınları, C. 10, İstanbul 1980, s. 689-694.

OCAK, Ahmet Yaşar; Osmanlı İmparatorluğu’nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler XIV-XVII. Yüzyıllar, Timaş Yay., İstanbul 2016.

ÖZCAN, Abdulkadir; “Çeribaşı”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 8, İstanbul 1993, s.270-272.

ÖZCAN, Abdulkadir; “Doğancı”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay.C. 9, İstanbul 1994, s.487-489.

ÖZCAN, Abdulkadir; “Sekban”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 36, İstanbul 2012, s. 326-328.

PAKALIN, M. Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II, M.E.V. Yay., İstanbul 1953.

Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, C. I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1999

PITCHER, Donald Edgar; Osmanlı İmparatorluğu’nun Tarihsel Coğrafyası, Çev. Bahar Tırnakcı, Y.K.Y, İstanbul 2001.

SEVİNÇ, Necdet; Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni, İstanbul 1985.

ŞAHİN, İlhan; “Tımar Sistemi Hakkında bir Risale” Tarih Dergisi, S. 32, 1979. s. 905-935.

TAŞKIN, Ünal; “Osmanlı Hâkimiyetinin İlk yıllarında Filistin’de Tımar Sistemi (Gazze ve Kudüs Sancakları Örneği)”, EKEV Akademi Dergisi, S. 56, 2013, s. 39-54.

TURAN, Şerafettin; “Silahdar”, İslam Ansiklopedisi, TDV. Yay., C. 37, İstanbul 2012, s. 191-193.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı; Büyük Osmanlı Tarihi, C. II, TTK Yay., Ankara 1973,

ÜNAL, Mehmet Ali; Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Isparta 1997.

VARLIK, Çetin; “Anadolu Eyaleti”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yay., C. 3, İstanbul 1991,s. 143-144.

YÖRÜK, Doğan; “Karaman Eyaletinde Osmanlı Tımar Düzenin Tesisi (1483)”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 25, S. 40, 2006, s.177-202.